

Studia II stopnia IN

Studia II stopnia na makrokierunku „Inżynieria nanostruktur” odbywają się w ramach trzech ścieżek kształcenia:

- **Fotonika (Photonics),**
- **Modelowanie Nanostruktur i Nowych Materiałów (MONASTR) (Modeling of Nanostructures and Novel Materials), Nanotechnologie**
- **Charakteryzacja Nowych Materiałów (NiChNM) (Nanotechnologies and the Characterization of Novel Materials).**

Studenci mają do wyboru zajęcia profilowane na zdobycie specjalistycznego wykształcenia związanego z nanotechnologiami, zagadnieniami będącymi aktualnymi problemami naukowymi i realizacji programu studiów II stopnia we współpracy z grupami badawczymi.

Studia II stopnia IN

Po pierwszym semestrze II etapu studiów, studenci mogą wybrać ścieżkę kształcenia. W tym celu muszą udać się do opiekuna danej ścieżki, który przedstawi możliwości wykonywania prac magisterskich oraz ich opiekunów. Opiekun będzie ustalał z każdym studentem indywidualny program studiów w zakresie wybieranych przedmiotów

Nowe wyzwania - nowe kierunki. Rozwój kierunków interdyscyplinarnych dla potrzeb gospodarki opartej na wiedzy

- Stypendia – 1000 zł/mies
- Wyjazdy na dowolne konferencje w Europie
- Zajęcia doksztalcające i warsztaty naukowe
- Pomoc w znalezieniu zatrudnienia

Elektrony w kryształach – funkcja Blocha, pasma.

Jacek.Szczytko@fuw.edu.pl

<http://www.fuw.edu.pl/~szczytko/NT>

inżynieria
nanostruktur

s

s

Rodzaje wiązań

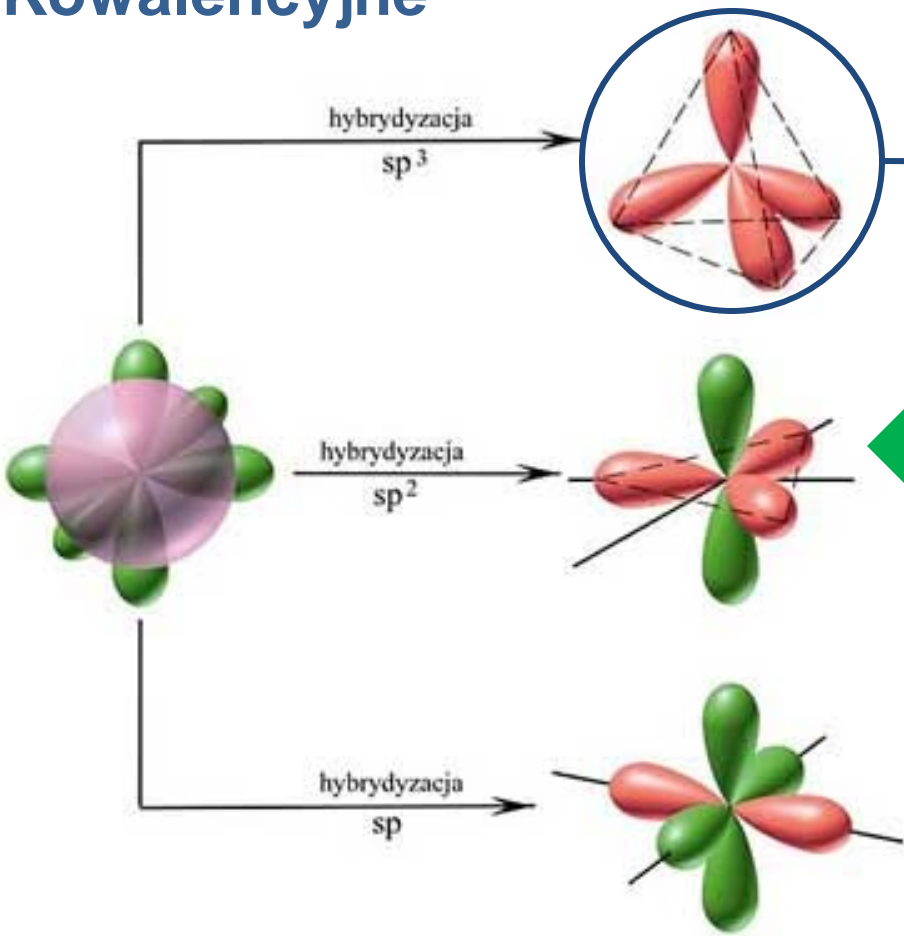
Kowalencyjne

Półprzewodniki

II III IV V VI

Be	B	C	N	O
Mg	Al	Si	P	S
Zn	Ga	Ge	As	Se
Cd	In	Sn	Sb	Te

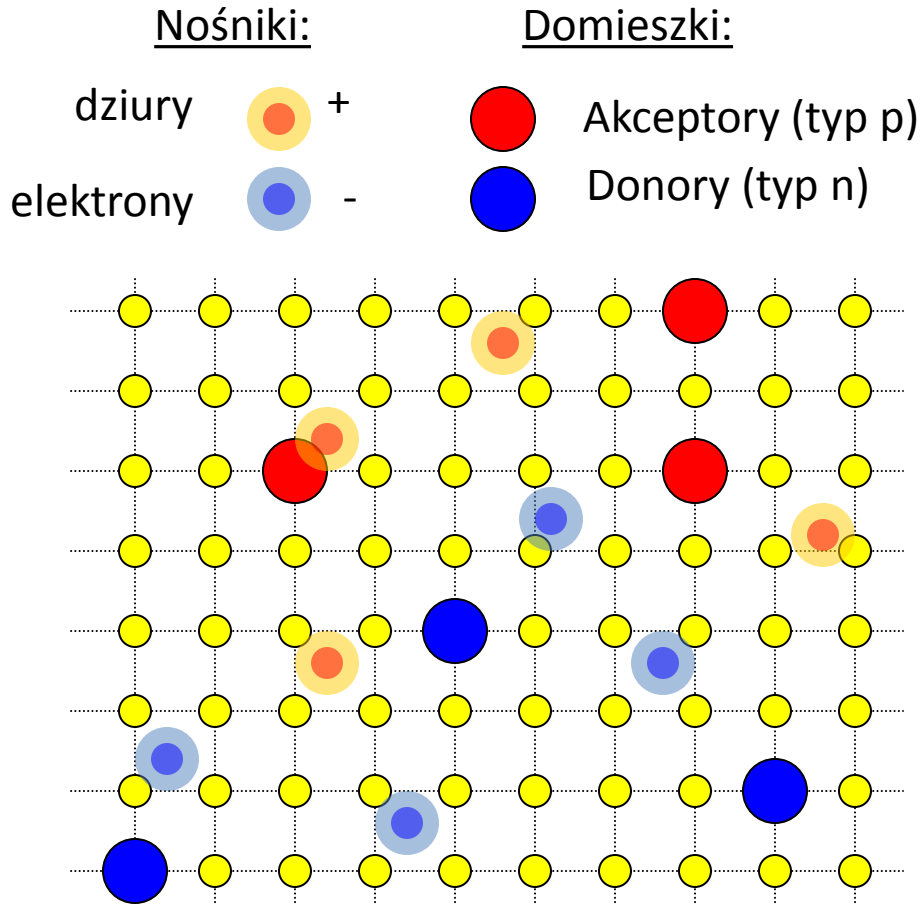
Jonowość ← → Jonowość

- Grupa IV: diament, Si, Ge
- Grupy III-V: GaAs, AlAs, InSb, InAs...
- Grupy II-VI: ZnSe, CdTe, ZnO, SdS...

Rodzaje wiązań

Półprzewodniki

II	III	IV	V	VI
Be	B	C	N	O
Mg	Al	Si	P	S
Zn	Ga	Ge	As	Se
Cd	In	Sn	Sb	Te

Grupa IV: diament, Si, Ge

Grupy III-V: GaAs, AlAs, InSb, InAs...

Grupy II-VI: ZnSe, CdTe, ZnO, SdS...

Struktura krystaliczna

Sieci Bravais

Istnieje 14 możliwych sieci wypełniających przestrzeń. Sieci te noszą nazwę **sieci Bravais**.

Tworzą one 7 układów krystalograficznych

$$a = b \neq c$$

$$\alpha = \beta = \gamma = 90^\circ$$

$$a \neq b \neq c$$

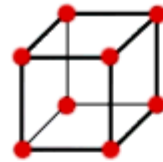
$$\alpha = \beta = \gamma = 90^\circ$$

Romboedryczna

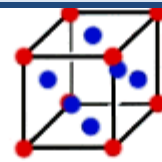
$$a = b = c$$

$$\alpha = \beta = \gamma < 120^\circ \neq 90^\circ$$

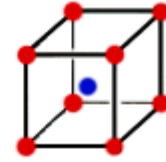
Regularna

Simple cubic

Face-centered cubic

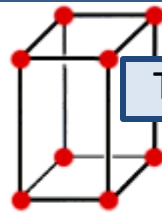

Body-centered cubic

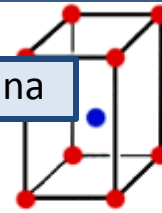
$$a = b = c$$

$$\alpha = \beta = \gamma = 90^\circ$$

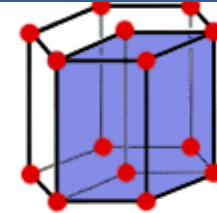
Tetragonalna

Simple tetragonal

Body-centered tetragonal

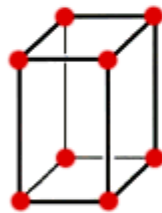
Heksagonalna

$$a = b \neq c$$

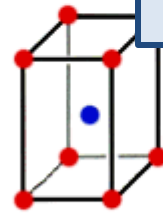
$$\alpha = \beta = 90^\circ$$

$$\gamma = 120^\circ$$

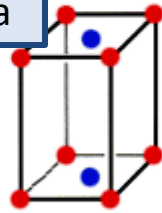
Rombowa

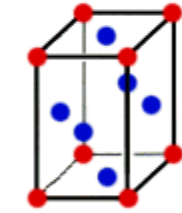
Simple orthorhombic

Body-centered orthorhombic

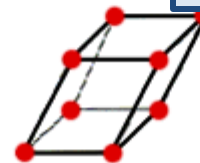

Base-centered orthorhombic

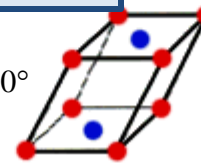

Face-centered orthorhombic

Jednoskośna

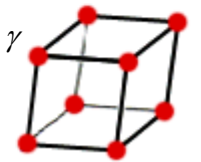
Simple Monoclinic

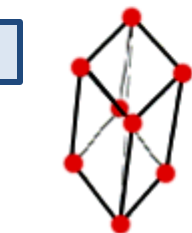
Base-centered monoclinic

$$a \neq b \neq c$$

$$\alpha \neq \beta \neq \gamma$$

Trójskośna

Rhombohedral

Krystalografia

Geometryczny czynnik strukturalny

Wygodnie jest wprowadzić 3 wektory

niewspółpłaszczyznowe

$$\vec{g}_j \vec{t}_i = 2\pi\delta_{ij}$$

$$\vec{g}_1 = 2\pi \frac{\vec{t}_2 \times \vec{t}_3}{\vec{t}_1 (\vec{t}_2 \times \vec{t}_3)}$$

$$|\vec{g}_i| = \frac{2\pi}{a_i}$$

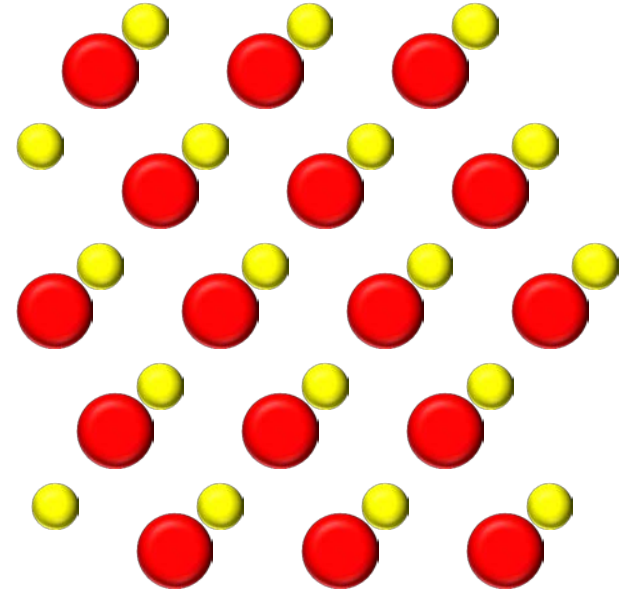
$$\Delta\vec{k}\vec{t}_1 = 2\pi h$$

$$\Delta\vec{k}\vec{t}_2 = 2\pi k$$

$$\Delta\vec{k}\vec{t}_3 = 2\pi l$$

Dowolny wektor: $\vec{G} = h\vec{g}_1 + k\vec{g}_2 + l\vec{g}_3$
spełnia warunki Lauego, zatem, refleksy występują gdy:

$$\Delta\vec{k} = \vec{G}$$

Krystalografia

Geometryczny czynnik strukturalny

Wygodnie jest wprowadzić 3 wektory niewspółpłaszczyznowe

$$e^{-i\Delta\vec{k}\vec{t}_j} = e^{-i\vec{G}\vec{t}_j}$$

$$\vec{G}\vec{t} = (h\vec{g}_1 + k\vec{g}_2 + l\vec{g}_3)(n_1\vec{t}_1 + n_2\vec{t}_2 + n_3\vec{t}_3)$$

$$\vec{G}\vec{t} = 2\pi(n_1h + n_2k + n_3l)$$

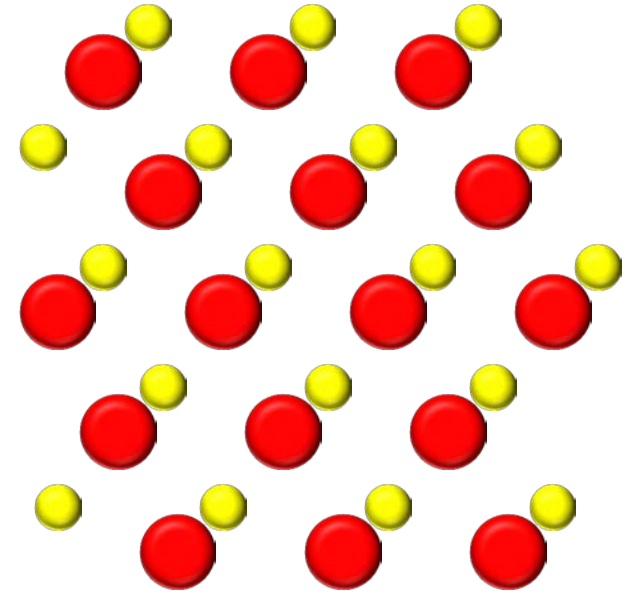
Geometryczny czynnik strukturalny

$$F(hkl) = \sum_j f_j \exp(-i2\pi(n_1h + n_1k + n_1l))$$

$$\vec{G} = h\vec{g}_1 + k\vec{g}_2 + l\vec{g}_3$$

$$\vec{g}_j\vec{t}_i = 2\pi\delta_{ij}$$

$$\vec{g}_1 = 2\pi \frac{\vec{t}_2 \times \vec{t}_3}{\vec{t}_1(\vec{t}_2 \times \vec{t}_3)}$$

Krystalografia

Geometryczny czynnik strukturalny

Przykład: Dla kryształu Li i kryształu TlBr (sieci typu bcc – regularna przestrzennie centrowana) znaleźć możliwe wartości geometrycznego czynnika strukturalnego.

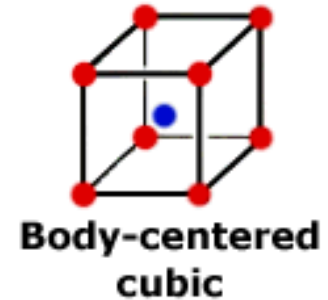
$$r_1 = (0,0,0)$$

$$r_2 = \left(\frac{1}{2}, \frac{1}{2}, \frac{1}{2}\right)$$

$$F(hkl) = \sum_j f_j \exp(-i2\pi(n_1h + n_1k + n_1l))$$

$$F_{TlBr}(hkl) = f_{Tl} \exp(-i2\pi(0+0+0)) + f_{Br} \exp\left(-i2\pi\left(\frac{1}{2}h + \frac{1}{2}k + \frac{1}{2}l\right)\right)$$

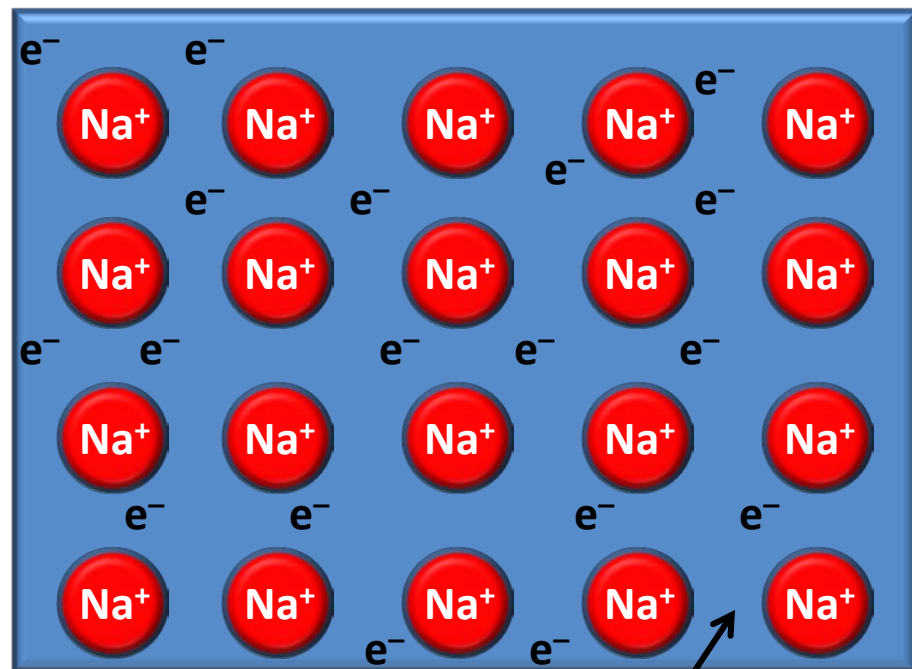
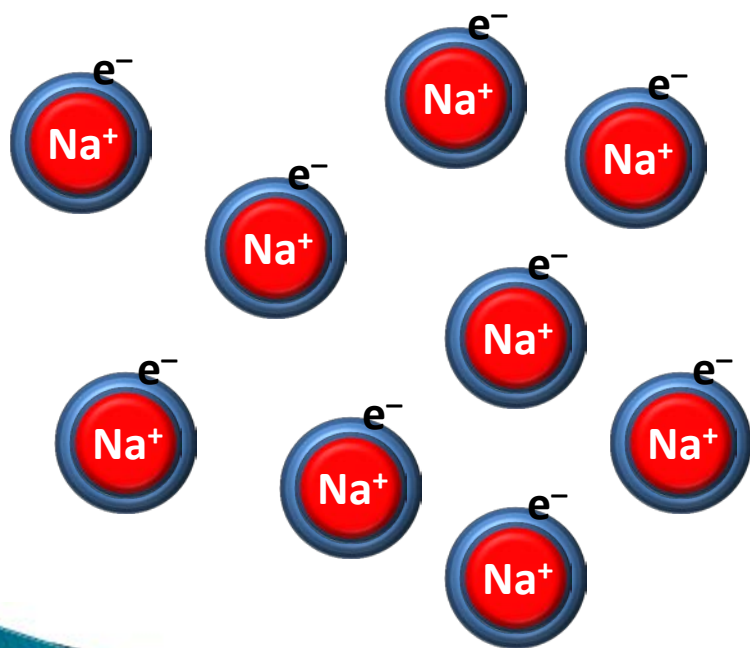
$$F_{Li}(hkl) = f_{Tl} + f_{Br} \exp i\pi(h+k+l)$$

Rodzaje wiązań

Wiązanie metaliczne

Wiązanie chemiczne w metalach, utworzone w wyniku elektrodynamicznego oddziaływania między dodatnio naładowanymi rdzeniami atomowymi, które znajdują się w węzłach sieci krystalicznej, a ujemnie naładowaną **plazmą elektronową (elektronami zdelokalizowanymi, gazem elektronowym)**. Podobne do wiązania kowalencyjnego, ale elektrony tworzące wiązanie są wspólne dla wielkiej liczby atomów.

Gaz elektronowy

Elektrony w kryształach

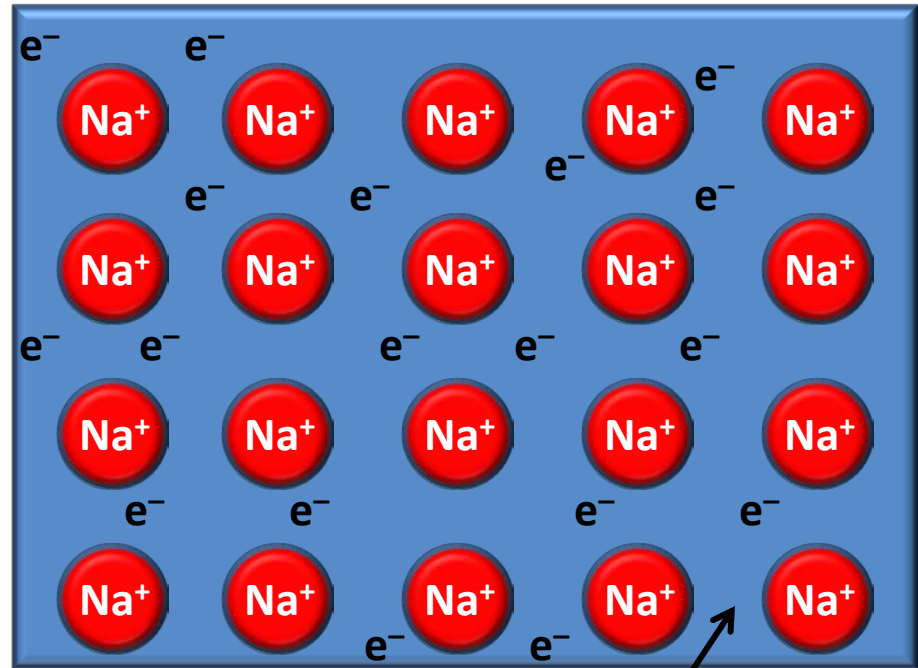
Opis teoretyczny

Opis ścisły niemożliwy – są to układy zbyt skomplikowane, $1 \text{ cm}^3 \rightarrow 2,2 \times 10^{22}$ atomów (GaAs).

- Jądra + elektrony powłok zamkniętych $\rightarrow$ nierozdzielne jony – rdzenie atomowe
- Elektrony walencyjne – stosunkowo słabo związane.
- W wyniku oddziaływań odrywają się od macierzystych rdzeni i poruszają się niemal swobodnie w całej objętości kryształu.
- Kryształ związany dzięki elektrostatycznym oddziaływaniom pomiędzy ujemną chmurą elektronową a dodatnimi jonami.

Własności:

- a) duże przewodnictwo elektryczne
- b) kowalność. Ponieważ jony metalu nie są ze sobą ściśle związane i mogą się względem siebie stosunkowo łatwo przesuwać, niewielkimi siłami

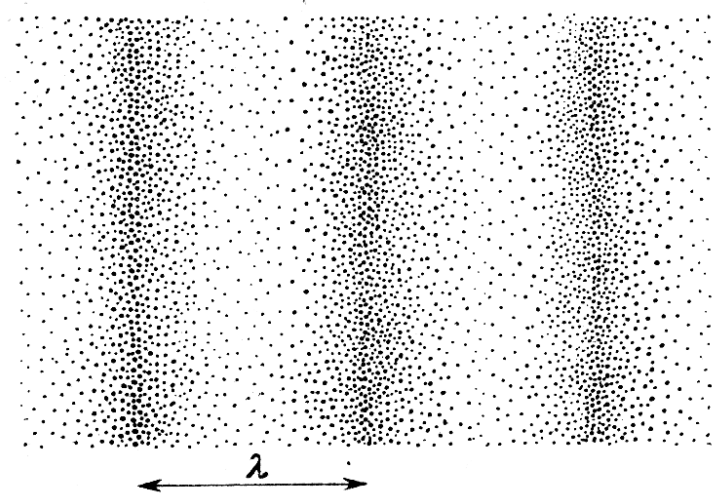
Gaz elektronowy

Klasyczny model współczynnika załamania

Fala w plazmie:

$$\frac{d^2 \vec{x}}{dt^2} + \mathbf{0} + \mathbf{0} = \frac{q\vec{E}}{m} e^{i\omega t}$$

$$\vec{j} = \sigma \vec{E} \quad \boxed{\text{swobodne ładunki}}$$

- zjonizowane gazy, (np. w lampach gazowych, w atmosferach gwiazd i jonosferach planet),
- plazma,
- plazma w ciele stałym - czyli gaz swobodnych nośników znajdujący się w metalach lub półprzewodnikach,
- ciecze - jak elektrolity czy roztopione przewodniki.

$$-\vec{k}(\vec{E}_0 \vec{k}) + k^2 \vec{E}_0 = -\frac{\omega^2}{c^2} \left(\epsilon_L - \frac{Nq^2}{\epsilon_0 m \omega^2} \right) \vec{E}_0$$

$$\vec{x} = \vec{x}_0 e^{i\omega t}$$

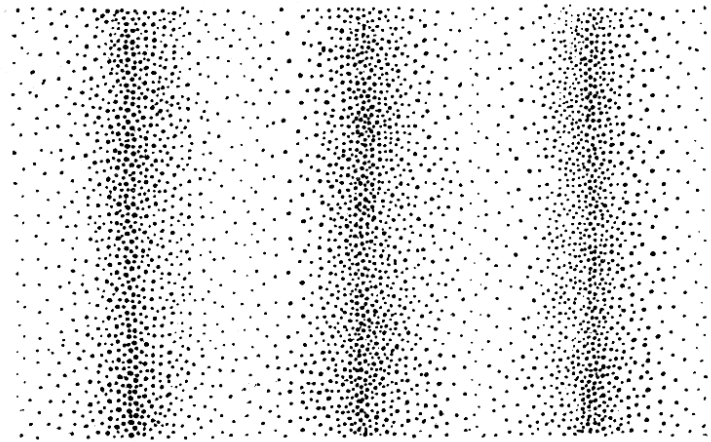
Rozwiązanie dla stanu ustalonego:

Klasyczny model współczynnika załamania

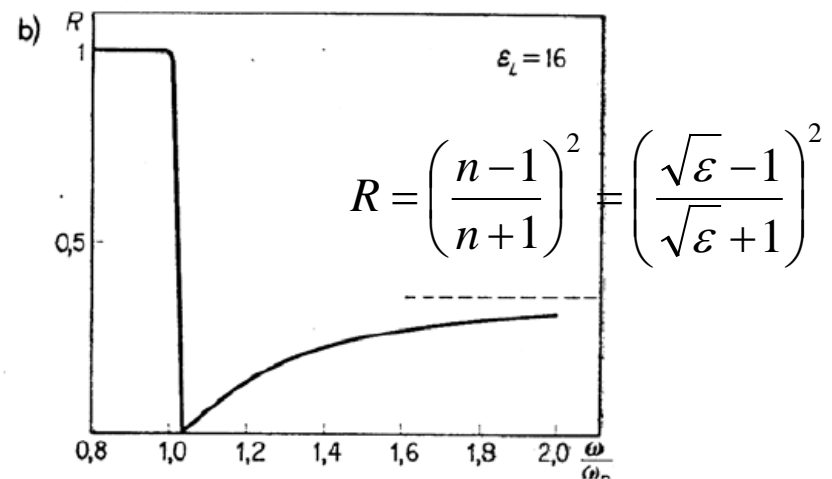
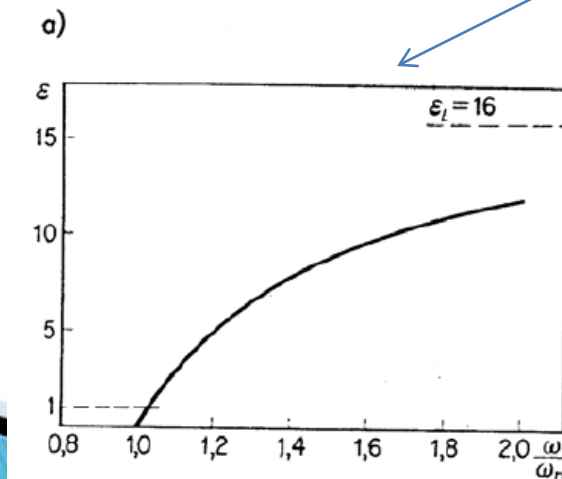
Fala w plazmie:

Fala podłużna: $\vec{k} \parallel \vec{E}_0$
 $-\vec{k}(\vec{E}_0 \vec{k}) + k^2 \vec{E}_0 = 0$

$$\omega_p^2 = \frac{Nq^2}{\epsilon_0 \epsilon_L m}$$

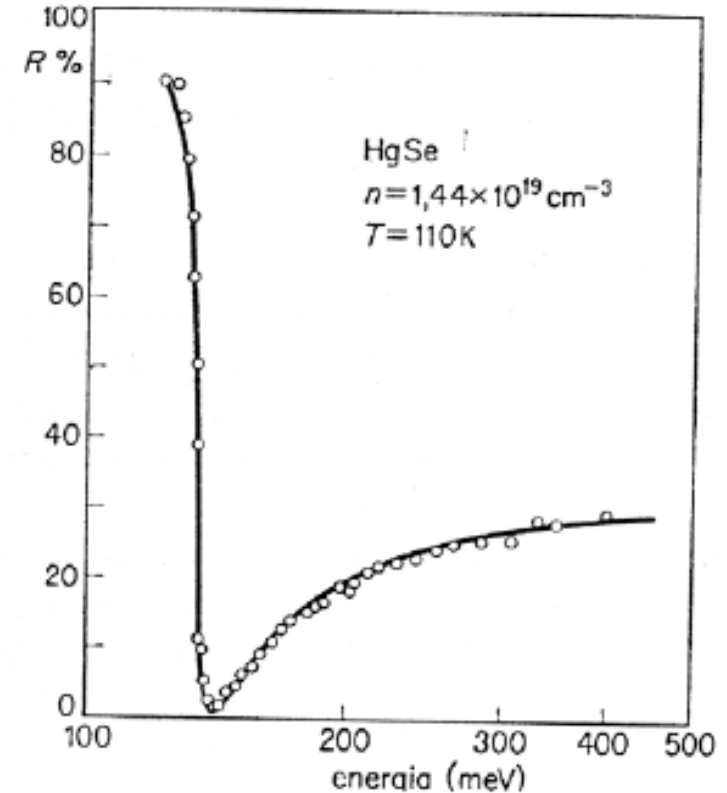
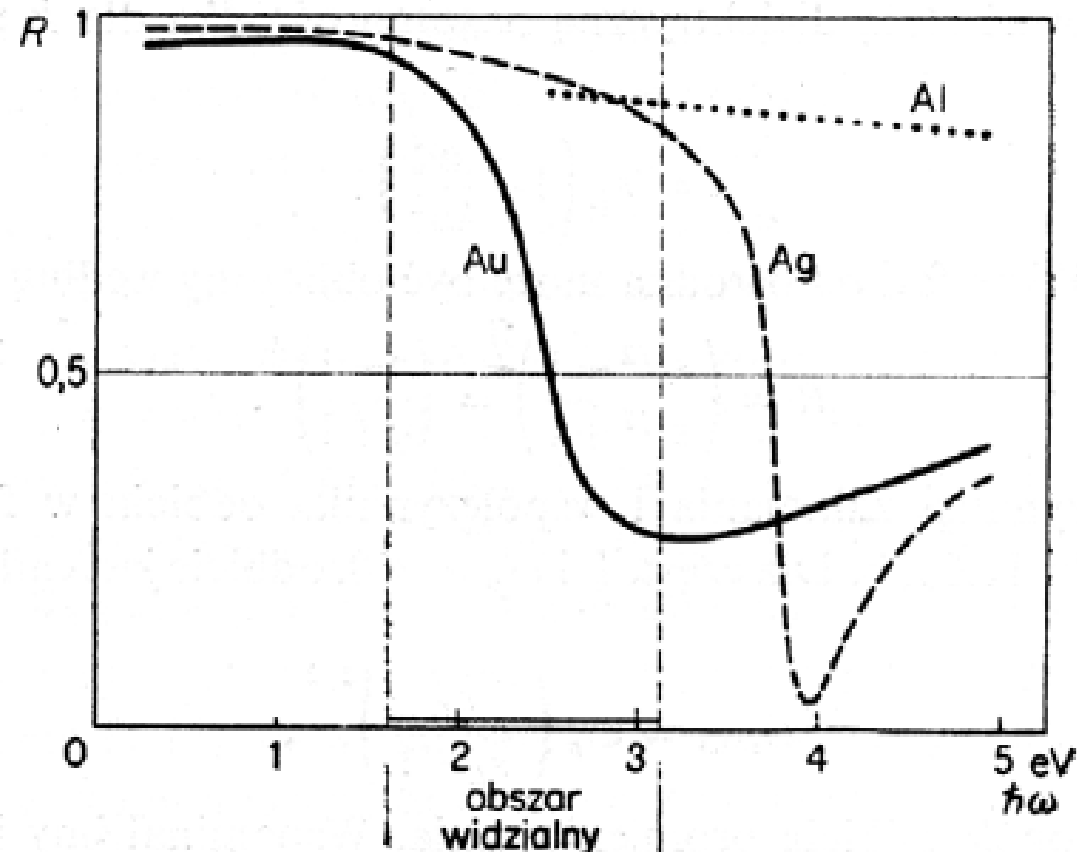

Fala poprzeczna: $\vec{k} \perp \vec{E}_0$
 $-\vec{k}(\vec{E}_0 \vec{k}) + k^2 \vec{E}_0 = \frac{\omega^2}{c^2} \epsilon_L \left(1 - \frac{\omega_p^2}{\omega^2} \right) = \frac{\omega^2}{c^2} \epsilon_L \epsilon(\omega)$

Klasyczny model współczynnika załamania

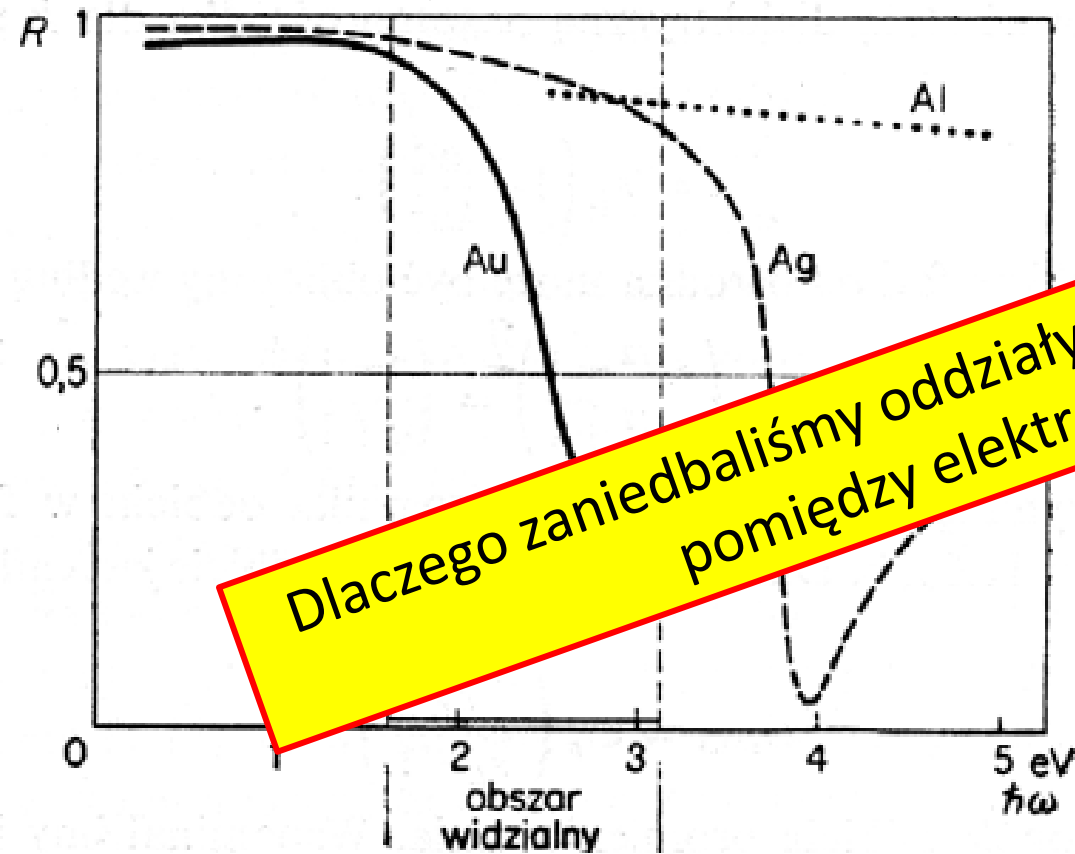
Fala w plazmie:

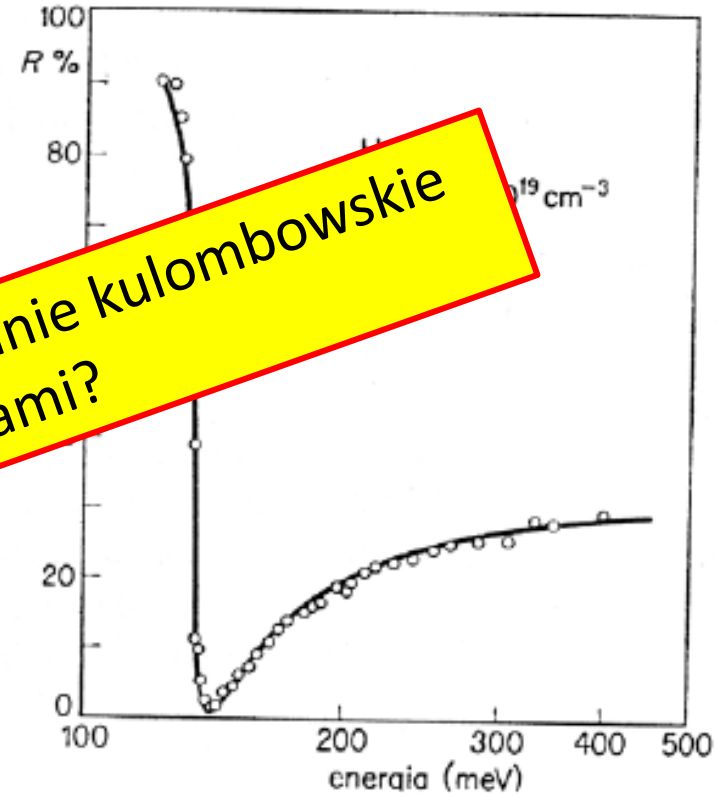
$$R = \left(\frac{n-1}{n+1} \right)^2 = \left(\frac{\sqrt{\epsilon} - 1}{\sqrt{\epsilon} + 1} \right)^2$$

Klasyczny model współczynnika załamania

Fala w plazmie:

Dlaczego zanieśliśmy oddziaływanie kulombowskie pomiędzy elektronami?

$$R = \left(\frac{n-1}{n+1} \right)^2 = \left(\frac{\sqrt{\epsilon} - 1}{\sqrt{\epsilon} + 1} \right)^2$$

Klasyczny model przewodnictwa prądu

Przewodnictwo elektryczne plazmy:

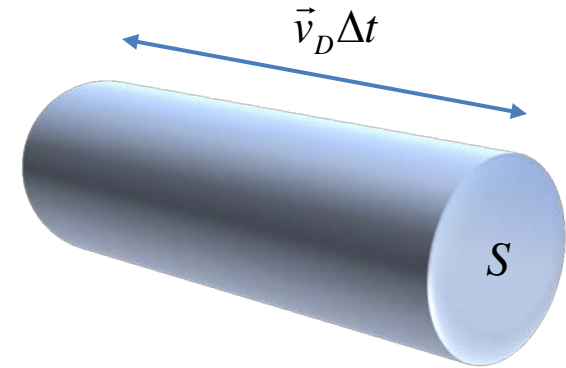
Paul Karl Ludwig Drude
1863-1906

Gęstość prądu:

$$\vec{j} = \frac{1}{S} \frac{\Delta Q}{\Delta t} = \frac{1}{S} \frac{\Delta(-enV)}{\Delta t} = -\frac{ne}{S} \frac{S\vec{v}_D \Delta t}{\Delta t}$$

$$\vec{j} = -en\vec{v}_D$$

Prędkość unoszenia $v_D = v - v_{\text{term}}$

Model Drudego. Opis przewodnictwa metali zaproponowany przez Drudego ok. 1900 r. zaraz po odkryciu elektronu.

$$m \frac{dv}{dt} + \frac{m}{\tau} v_D = -eE$$

Po wyłączeniu pola v wraca do prędkości termicznej (wykładniczo, stąd $\square$)

Dla przypadku stacjonarnego: $\frac{dv}{dt} = 0 \Rightarrow v_D = -\frac{e\tau}{m} E$

Ruchliwość: $\mu = \frac{e\tau}{m}$

Klasyczny model przewodnictwa prądu

Przewodnictwo elektryczne plazmy:

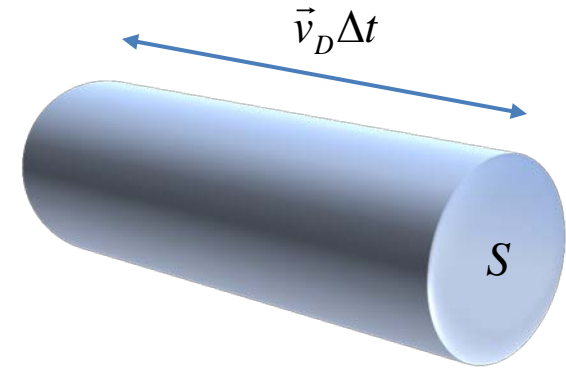
Paul Karl Ludwig Drude
1863-1906

Gęstość prądu:

$$\vec{j} = \frac{1}{S} \frac{\Delta Q}{\Delta t} = \frac{1}{S} \frac{\Delta(-enV)}{\Delta t} = -\frac{ne}{S} \frac{S\vec{v}_D \Delta t}{\Delta t}$$

$$\vec{j} = -en\vec{v}_D = ne\mu\vec{E} = \sigma\vec{E}$$

Prędkość unoszenia $v_D = v - v_{\text{term}}$

$$\sigma = ne\mu = \frac{ne^2}{m} \tau \approx \frac{ne^2}{m} \frac{l}{\langle v \rangle}$$

Średnia prędkość elektronów

$$\frac{1}{2} m \langle v \rangle^2 = \frac{3}{2} k_B T$$

Dla czystych metali w $T = 300 \text{ K}$ $l \square 5 \times 10^{-6} \text{ m}$,
w $T = 4 \text{ K}$ $l \square 1 \text{ cm}$

$$\text{Ruchliwość: } \mu = \frac{e\tau}{m}$$

Klasyczny model przewodnictwa prądu

Przewodnictwo elektryczne plazmy:

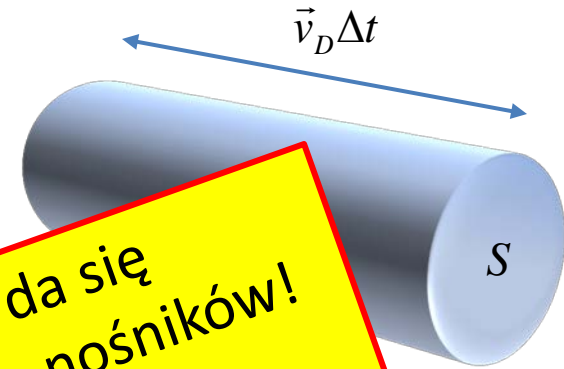

Paul Karl
1863

Gęstość prądu:

$$\vec{j} = \frac{1}{S} \frac{\Delta Q}{\Delta t} = \frac{1}{S} \frac{\Delta(-enV)}{\Delta t} = -\frac{ne}{S} \frac{S\vec{v}_D \Delta t}{\Delta t}$$

$$\vec{j} = -en\vec{v}_D = ne\vec{v}_D$$

$$\vec{v}_D = \vec{v} - \vec{v}_{\text{term}}$$

W oparciu o mechanikę klasyczną nie da się wytłumaczyć „przeźroczystości” metalu dla nośników!
Koniec modeli klasycznych.

$$\sigma = ne\mu = \frac{ne^2}{m} \tau \approx \frac{ne^2}{m} \frac{l}{\langle v \rangle}$$

prędkość elektronów

$$\frac{1}{2} m \langle v \rangle^2 = \frac{3}{2} k_B T$$

Dla czystych metali w $T = 300 \text{ K}$ $l \approx 5 \times 10^{-6} \text{ m}$,
w $T = 4 \text{ K}$ $l \approx 1 \text{ cm}$

Ruchliwość: $\mu = \frac{e\tau}{m}$

Podstawy modelu jednoelektronowego

Potencjał periodyczny

Przybliżenia:

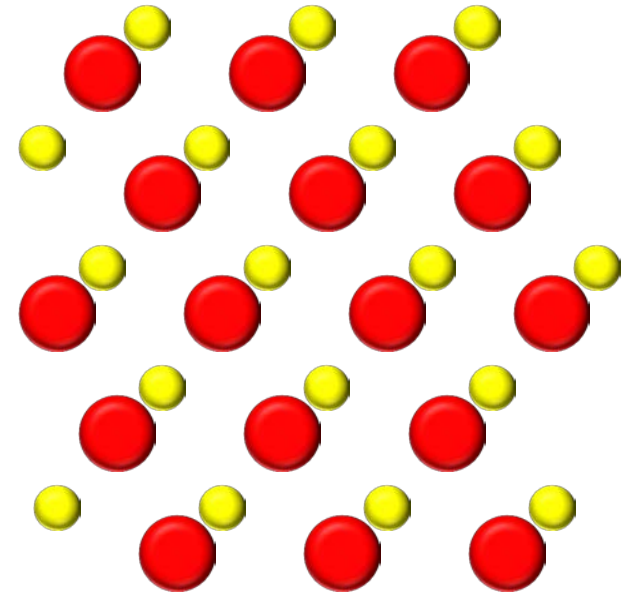
Rdzenie nieruchome, ustawione w sieć przestrzenną.

Przybliżenie jednoelektronowe (przybliżenie Hartree'ego)

$$\Psi(\vec{r}_1, \vec{r}_2, \dots, \vec{r}_n) = \Psi_1(\vec{r}_1) \Psi_2(\vec{r}_2) \dots \Psi_n(\vec{r}_n)$$

lub przybliżenie Hartree-Focka (wyznacznik Slatera).

Metoda pola samouzgodnionego - sprowadzamy zagadnienie wieloelektronowe do rozważania jednego elektronu znajdującego się w potencjale pochodzącym od jonów w węzłach i pozostałych elektronów.

$$\left(\frac{\vec{p}_n^2}{2m_0} + V(\vec{r}_n) \right) \Psi_n(\vec{r}_n) = E_n \Psi_n(\vec{r}_n) \text{ „Jednoelektronowe” równanie Schrödingera}$$

Potencjał efektywny, periodyczny z okresem sieci, jednakowy dla wszystkich elektronów.

$$V(\vec{r}_n) = V(\vec{r}_n + \vec{R})$$

Podstawy modelu jednoelektronowego

Twierdzenie Blocha

Dowód:

Operator translacji $\hat{T}_{\vec{R}}$

$$\hat{T}_{\vec{R}} f(\vec{r}) = f(\vec{r} + \vec{R})$$

Potencjał periodyczny z okresem sieci

$$\hat{T}_{\vec{R}} V(\vec{r}) = V(\vec{r} + \vec{R}) = V(\vec{r})$$

Taki hamiltonian z potencjałem periodycznym:

$$\hat{T}_{\vec{R}} (H\psi(\vec{r})) = H(\vec{r} + \vec{R})\psi(\vec{r} + \vec{R}) = H(\vec{r})\psi(\vec{r} + \vec{R}) = H(\vec{r})\hat{T}_{\vec{R}}\psi(\vec{r})$$

$$\hat{T}_{\vec{R}}\hat{T}_{\vec{R}'}\psi(\vec{r}) = \hat{T}_{\vec{R}'}\hat{T}_{\vec{R}}\psi(\vec{r}) = \psi(\vec{r} + \vec{R} + \vec{R}') \quad \text{operatory translacji są przemienne}$$

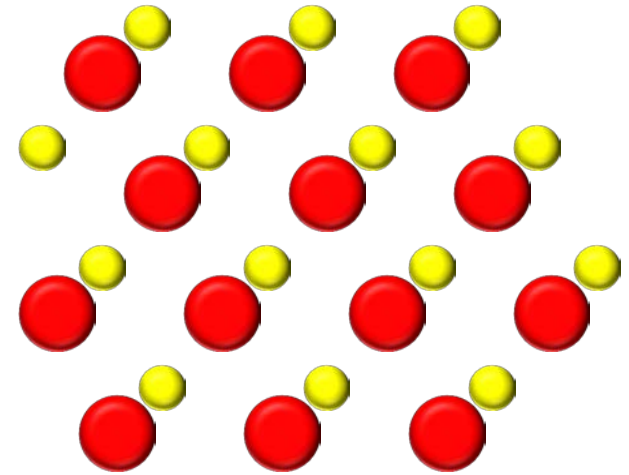
$$\text{Funkcje własne operatora translacji: } \hat{T}_{\vec{R}}\psi(\vec{r}) = C(\vec{R})\psi(\vec{r}) = e^{if(\vec{R})}\psi(\vec{r}) \quad |C(\vec{R})|^2 = 1$$

$$\text{Gdzie: } f(\vec{R} + \vec{R}') = f(\vec{R}) + f(\vec{R}')$$

$$f(0) = 0$$

$$\text{czyli } f(\vec{R}) = \vec{k} \cdot \vec{R}$$

Pewien wektor

Podstawy modelu jednoelektronowego

Twierdzenie Blocha

Dowód:

Operator translacji $\hat{T}_{\vec{R}}$

$$\hat{T}_{\vec{R}}\psi(\vec{r}) = C(\vec{R})\psi(\vec{r}) = e^{if(\vec{R})}\psi(\vec{r}) = e^{i\vec{k}\vec{R}}\psi(\vec{r})$$

Oznaczmy naszą funkcję $\psi_{n,\vec{k}}(\vec{r})$ gdzie n odróżnia różne funkcje o tym samym $\vec{k}$.
Zdefiniujemy:

$$u_{n,\vec{k}}(\vec{r}) = \psi_{n,\vec{k}}(\vec{r})e^{-i\vec{k}\vec{r}}$$

$$\hat{T}_{\vec{R}}(u_{n,\vec{k}}) = \hat{T}_{\vec{R}}(\psi_{n,\vec{k}}e^{-i\vec{k}\vec{r}}) = e^{i\vec{k}\vec{R}}\psi_{n,\vec{k}}e^{-i\vec{k}(\vec{r}+\vec{R})} = \psi_{n,\vec{k}}e^{-i\vec{k}\vec{r}} = u_{n,\vec{k}}$$

funkcja periodyczna

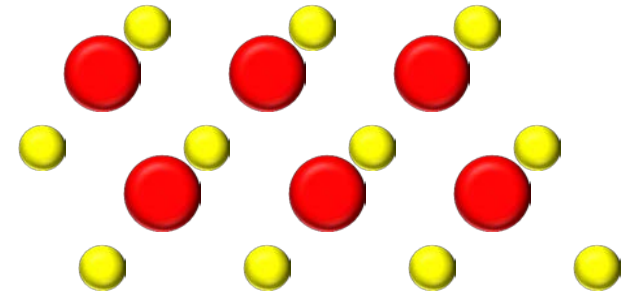
Zatem:

$$\psi_{n,\vec{k}}(\vec{r}) = u_{n,\vec{k}}(\vec{r})e^{i\vec{k}\vec{r}}$$

Stany własne elektronu w potencjale periodycznym opisują dwie liczby kwantowe n i $\vec{k}$, gdzie:

$\vec{k}$ – wektor falowy

n – opisuje pasma energetyczne (za chwilę!)

Podstawy modelu jednoelektronowego

Twierdzenie Blocha

Funkcją Blocha nazywamy rozwiązanie w postaci:

$$\psi_{n,\vec{k}}(\vec{r}) = u_{n,\vec{k}}(\vec{r}) e^{i\vec{k}\vec{r}}$$

w ogólności funkcja
nieperiodyczna

funkcja periodyczna,
tzw. czynnik Blocha

Przykład: Ruch elektronu w stałym potencjale

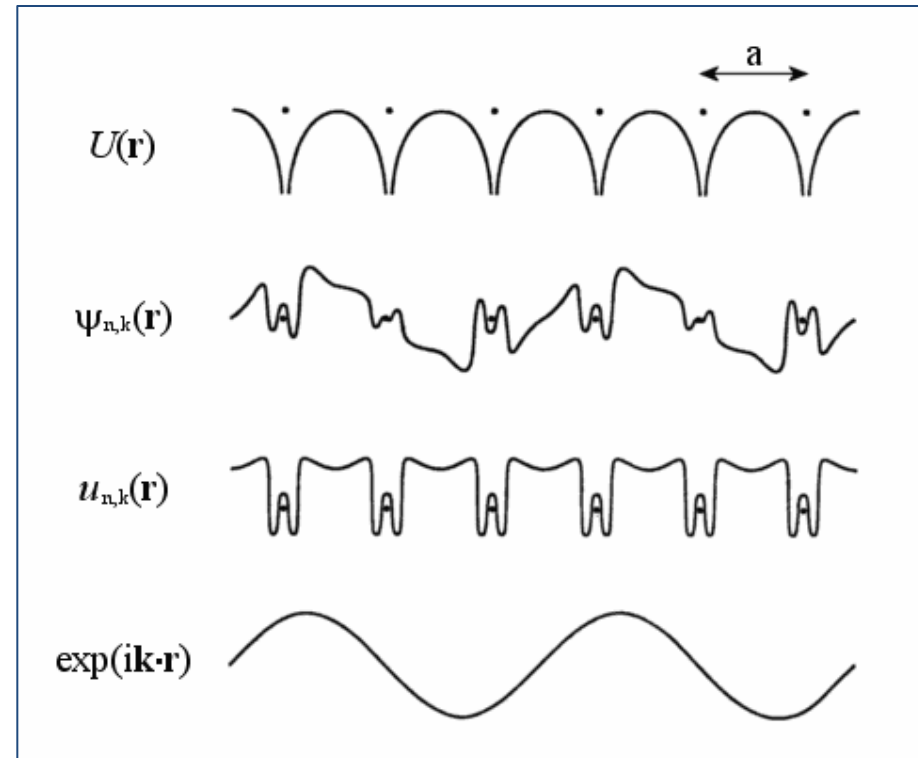
$$H = -\frac{\hbar^2}{2m} \Delta + V$$

podstawiamy $\psi_{n,\vec{k}}(\vec{r}) = e^{i\vec{k}\vec{r}}$

Rozwiązaniem jest $E = \frac{\hbar^2 k^2}{2m} + V$

Operator pędu $\hat{p} = -i\hbar\nabla$ dostajemy $\hat{p}\psi(\vec{r}) = \hbar k \psi(\vec{r})$

Dla stałego potencjału rozwiązania równania Schrödingera są funkcjami własnymi operatora pędu. Pęd jest dobrze określony, wartość własna operatora pędu $\hat{p} = \hbar\vec{k}$ (sens fizyczny wektora falowego $\vec{k}$).

Podstawy modelu jednoelektronowego

Twierdzenie Blocha

Przykład:

Ruch elektronu w potencjale periodycznym.

$$V(\vec{r}) = V(\vec{r} + \vec{R}) = \sum_{\vec{G}} V_{\vec{G}} e^{i\vec{G}\vec{r}}$$
$$\vec{G} = h\vec{g}_1 + k\vec{g}_2 + l\vec{g}_3$$

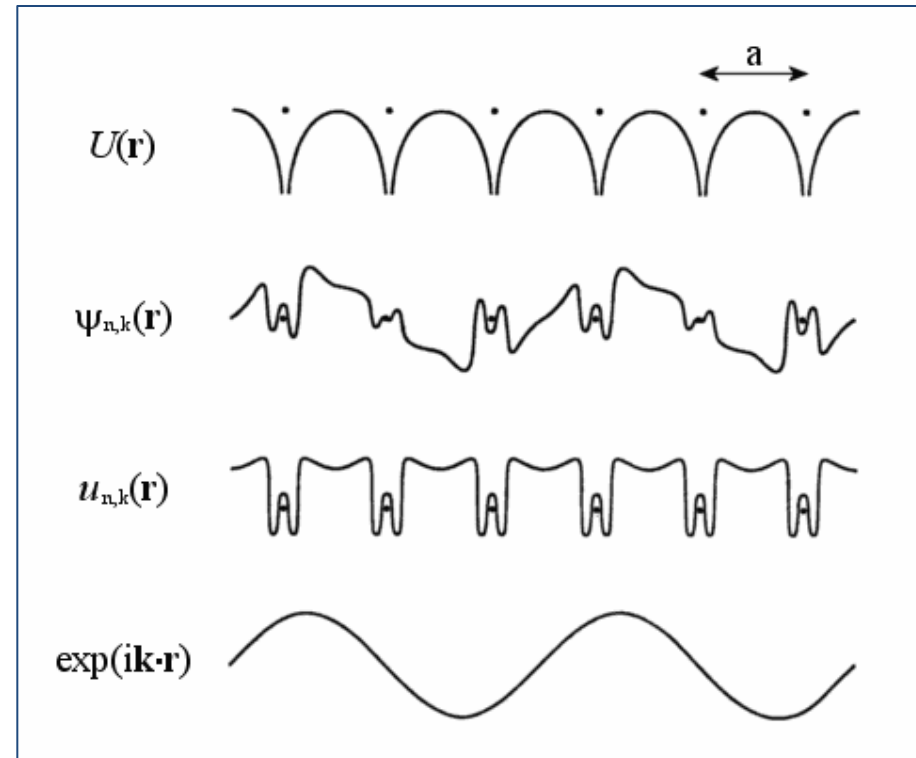
Rozwiązaniem jest oczywiście:

$$\psi_{n,\vec{k}}(\vec{r}) = u_{n,\vec{k}}(\vec{r}) e^{i\vec{k}\vec{r}}$$

Łatwo można pokazać (np. Kittel, Ibach), że:

$$u_{n,\vec{k}}(\vec{r}) = \sum_{\vec{G}} C(\vec{k} - \vec{G}) e^{-i\vec{G}\vec{r}}$$

Tym razem $\hat{p} = -i\hbar\nabla$ dostajemy $\hat{p}\psi(\vec{r}) = -i\hbar(i\vec{k} + \nabla u_{n,\vec{k}})e^{i\vec{k}\vec{r}} \neq \hbar\vec{k}\psi(\vec{r})$

Zaraz do tego wrócimy!

Podstawy modelu jednoelektronowego

Twierdzenie Blocha

Przykład:

Ruch elektronu w potencjale periodycznym.

$$V(\vec{r}) = V(\vec{r} + \vec{R}) = \sum_{\vec{G}} V_{\vec{G}} e^{i\vec{G}\vec{r}}$$

$$\vec{G} = h\vec{g}_1 + k\vec{g}_2 + l\vec{g}_3$$

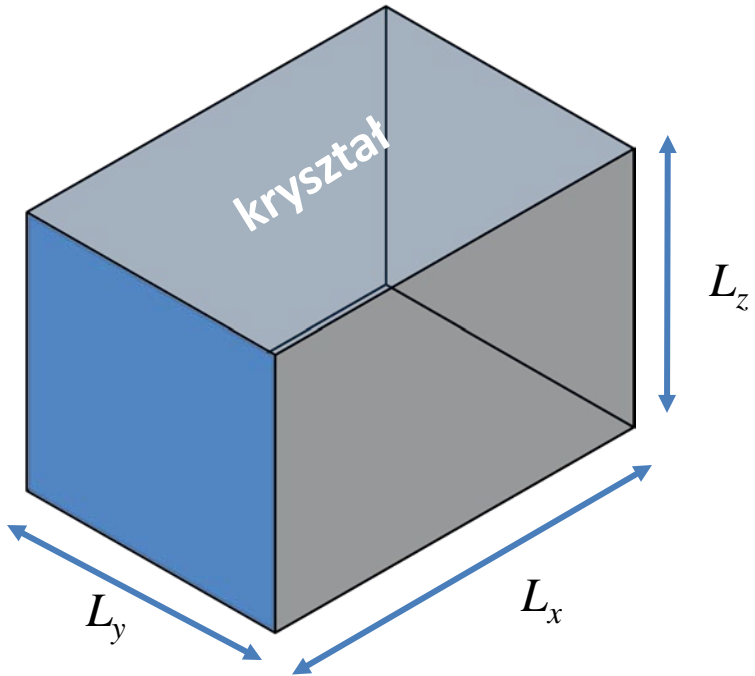
Rozwiązaniem jest oczywiście:

$$\psi_{n,\vec{k}}(\vec{r}) = u_{n,\vec{k}}(\vec{r}) e^{i\vec{k}\vec{r}}$$

Łatwo można pokazać (np. Kittel, Ibach), że:

$$u_{n,\vec{k}}(\vec{r}) = \sum_{\vec{G}} C(\vec{k} - \vec{G}) e^{-i\vec{G}\vec{r}}$$

Jeśli nasz kryształ ma skończone rozmiary zbiór wektorów $\vec{k}$ jest skończony (choć olbrzymi!), np. możemy przyjąć periodyczne warunki brzegowe i wtedy:

$$\vec{k}_i = 0, \pm \frac{2\pi}{L_i}, \pm \frac{4\pi}{L_i}, \dots, \pm \frac{2\pi n_i}{L_i}$$

Podstawy modelu jednoelektronowego

Twierdzenie Blocha

Funkcje Blocha, których wektory falowe różnią się o wektor sieci odwrotnej, są jednakowe!

$$\Psi_{n, \vec{k} + \vec{G}}(\vec{r}) = \Psi_{n, \vec{k}}(\vec{r}) \quad \vec{G} = h\vec{g}_1 + k\vec{g}_2 + l\vec{g}_3$$

Dowód:

$$\begin{aligned} \Psi_{n, \vec{k} + \vec{G}}(\vec{r}) &= u_{n, \vec{k} + \vec{G}}(\vec{r}) e^{i(\vec{k} + \vec{G})\vec{r}} = \sum_{\vec{G}'} C(\vec{k} + \vec{G} - \vec{G}') e^{-i\vec{G}'\vec{r}} e^{i(\vec{k} + \vec{G})\vec{r}} = \\ &= \sum_{\vec{G}'} C(\vec{k} + \vec{G} - \vec{G}') e^{i(\vec{G} - \vec{G}')\vec{r}} e^{i\vec{k}\vec{r}} = \sum_{\vec{G}''} C(\vec{k} - \vec{G}'') e^{-i(\vec{G}'')\vec{r}} e^{i\vec{k}\vec{r}} = \Psi_{n, \vec{k}}(\vec{r}) \end{aligned}$$

A co z ich energiami?

$$\left(\frac{\vec{p}^2}{2m_0} + V(\vec{r}) \right) \Psi_{n, \vec{k}}(\vec{r}) = E(n, \vec{k}) \Psi_{n, \vec{k}}(\vec{r})$$

$$\left(\frac{\vec{p}^2}{2m_0} + V(\vec{r}) \right) \Psi_{n, \vec{k} + \vec{G}}(\vec{r}) = E(n, \vec{k} + \vec{G}) \Psi_{n, \vec{k} + \vec{G}}(\vec{r})$$

Podstawy modelu jednoelektronowego

Twierdzenie Blocha

Funkcje Blocha, których wektory falowe różnią się o wektor sieci odwrotnej, są jednakowe!

$$\Psi_{n, \vec{k} + \vec{G}}(\vec{r}) = \Psi_{n, \vec{k}}(\vec{r})$$

$$\vec{G} = h\vec{g}_1 + k\vec{g}_2 + l\vec{g}_3$$

Dowód:

$$\begin{aligned}\Psi_{n, \vec{k} + \vec{G}}(\vec{r}) &= u_{n, \vec{k} + \vec{G}}(\vec{r}) e^{i(\vec{k} + \vec{G})\vec{r}} = \sum_{\vec{G}'} C(\vec{k} + \vec{G} - \vec{G}') e^{-i\vec{G}'\vec{r}} e^{i(\vec{k} + \vec{G})\vec{r}} = \\ &= \sum_{\vec{G}'} C(\vec{k} + \vec{G} - \vec{G}') e^{i(\vec{G} - \vec{G}')\vec{r}} e^{i\vec{k}\vec{r}} = \sum_{\vec{G}''} C(\vec{k} - \vec{G}'') e^{-i(\vec{G}'')\vec{r}} e^{i\vec{k}\vec{r}} = \Psi_{n, \vec{k}}(\vec{r})\end{aligned}$$

A co z ich energiami?

$$\left(\frac{\vec{p}^2}{2m_0} + V(\vec{r}) \right) \Psi_{n, \vec{k}}(\vec{r}) = E(n, \vec{k}) \Psi_{n, \vec{k}}(\vec{r})$$

$$\left(\frac{\vec{p}^2}{2m_0} + V(\vec{r}) \right) \Psi_{n, \vec{k} + \vec{G}}(\vec{r}) = E(n, \vec{k} + \vec{G}) \Psi_{n, \vec{k} + \vec{G}}(\vec{r})$$

$$\Rightarrow E(n, \vec{k}) = E(n, \vec{k} + \vec{G})$$

Wartości własne energii są periodyczną funkcją liczby kwantowej $\vec{k}$ (wektorów falowych funkcji Blocha).

Podstawy modelu jednoelektronowego

Twierdzenie Blocha

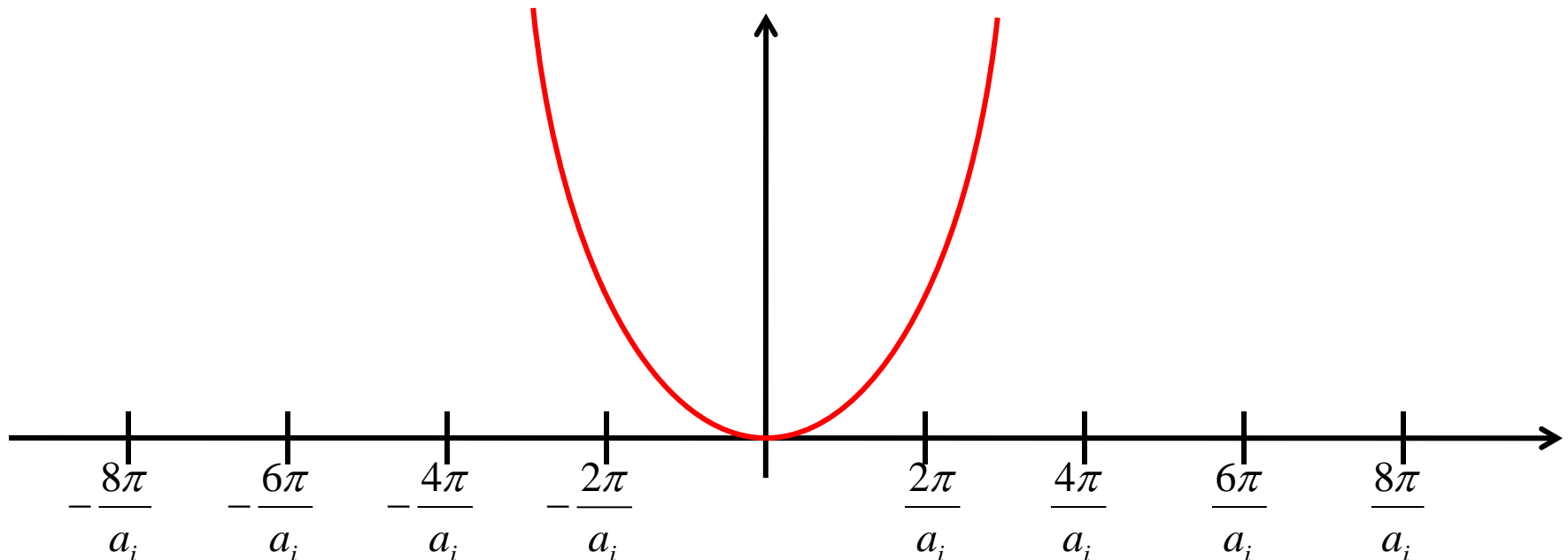
Wartości własne energii są periodyczną funkcją liczby kwantowej k . $\vec{G} = h\vec{g}_1 + k\vec{g}_2 + l\vec{g}_3$

$$E(n, \vec{k}) = E(n, \vec{k} + \vec{G})$$

$$g_i = \frac{2\pi}{a_i}$$

Model prawie swobodnych elektronów – dla fali płaskiej w pustej przestrzeni energia od wektora falowego wyraża się wzorem:

$$E(n=1, \vec{k}) = \frac{\hbar^2 k^2}{2m}$$

Podstawy modelu jednoelektronowego

Twierdzenie Blocha

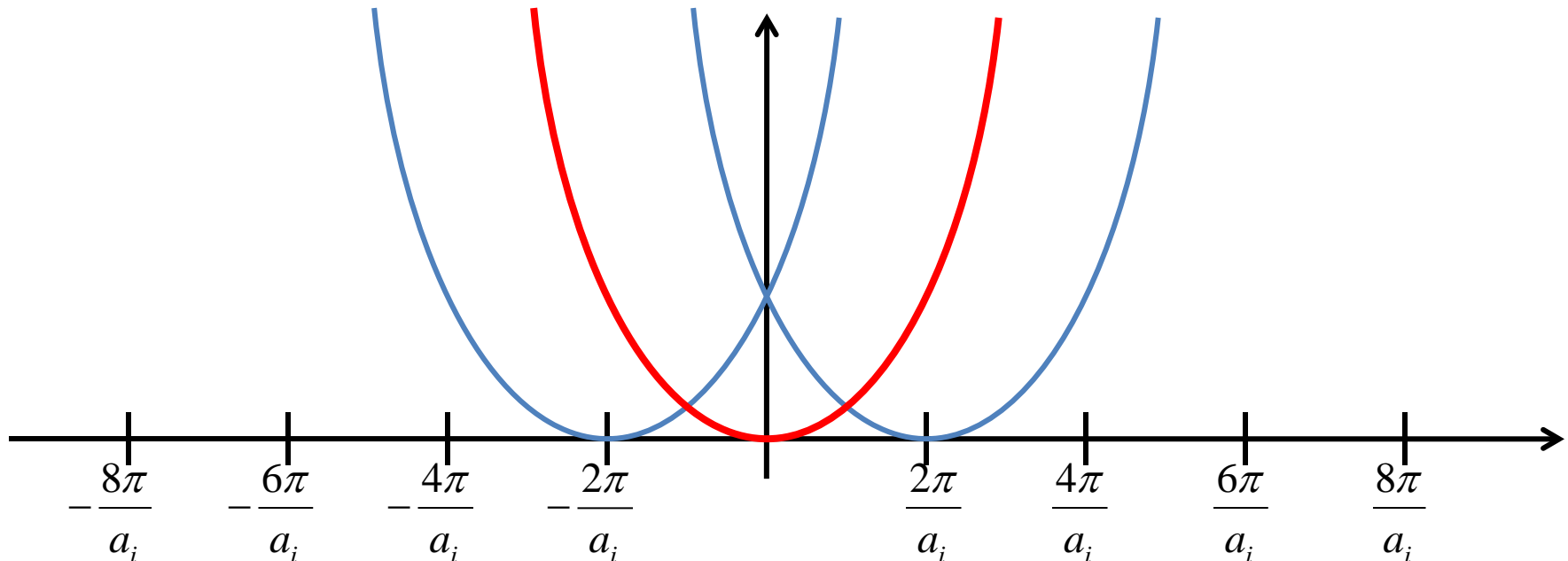
Wartości własne energii są periodyczną funkcją liczby kwantowej k . $\vec{G} = h\vec{g}_1 + k\vec{g}_2 + l\vec{g}_3$

$$E(n, \vec{k}) = E(n, \vec{k} + \vec{G})$$

$$g_i = \frac{2\pi}{a_i}$$

Model prawie swobodnych elektronów – dla fali płaskiej w pustej przestrzeni energia od wektora falowego wyraża się wzorem:

$$E(n=1, \vec{k}) = \frac{\hbar^2 k^2}{2m} = E(\vec{k} + \vec{G}) = \frac{\hbar^2 (\vec{k} + \vec{G})^2}{2m}$$

Podstawy modelu jednoelektronowego

Twierdzenie Blocha

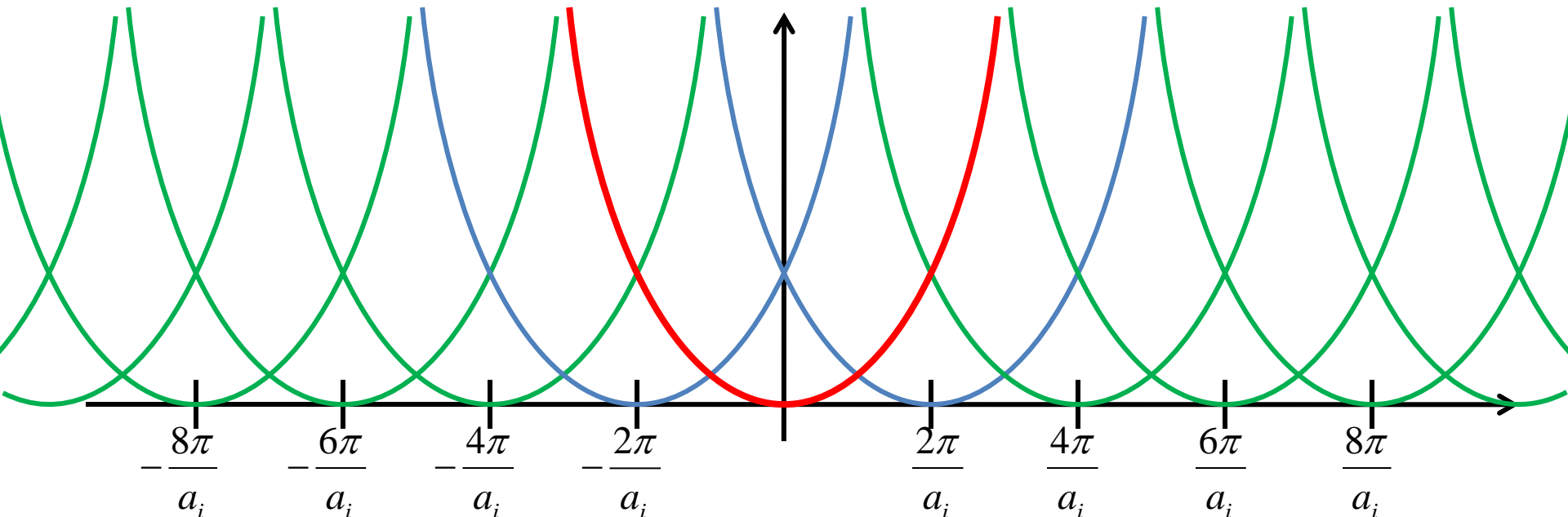
Wartości własne energii są periodyczną funkcją liczby kwantowej k . $\vec{G} = h\vec{g}_1 + k\vec{g}_2 + l\vec{g}_3$

$$E(n, \vec{k}) = E(n, \vec{k} + \vec{G})$$

$$g_i = \frac{2\pi}{a_i}$$

Model prawie swobodnych elektronów – dla fali płaskiej w pustej przestrzeni energia od wektora falowego wyraża się wzorem:

$$E(n=1, \vec{k}) = \frac{\hbar^2 k^2}{2m} = E(\vec{k} + \vec{G}) = \frac{\hbar^2 (\vec{k} + \vec{G})^2}{2m}$$

Podstawy modelu jednoelektronowego

Twierdzenie Blocha

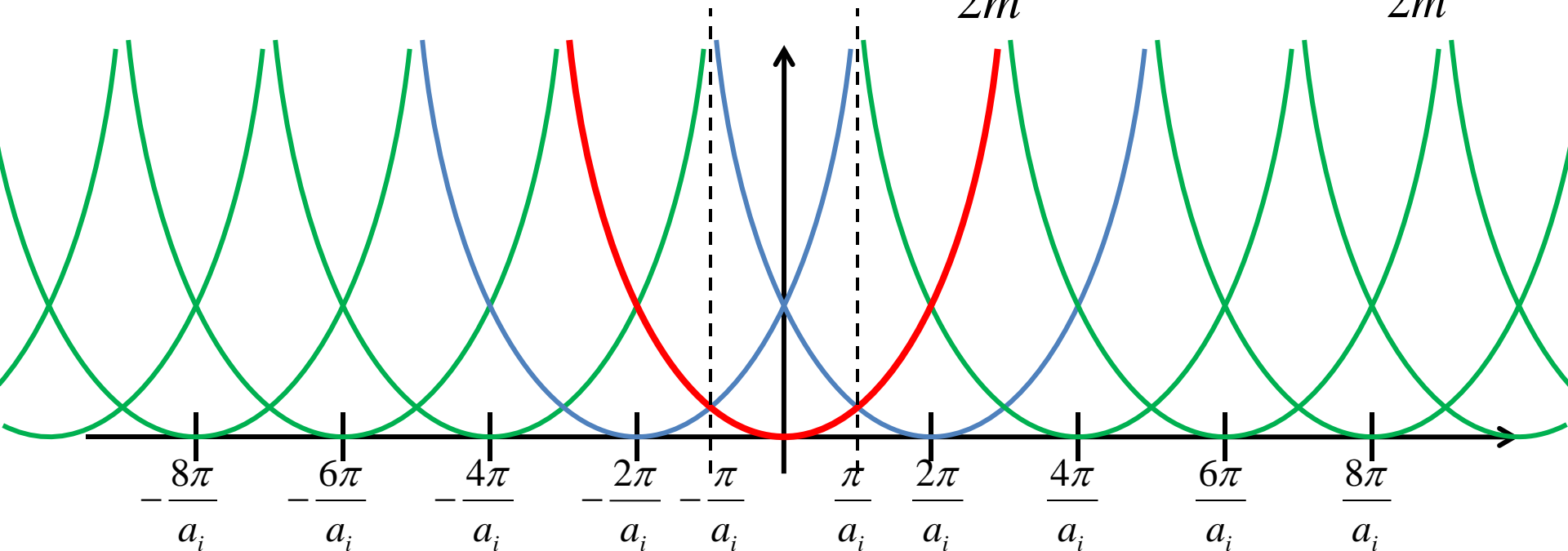
Wartości własne energii są periodyczną funkcją liczby kwantowej k . $\vec{G} = h\vec{g}_1 + k\vec{g}_2 + l\vec{g}_3$

$$E(n, \vec{k}) = E(n, \vec{k} + \vec{G})$$

$$g_i = \frac{2\pi}{a_i}$$

Model prawie swobodnych elektronów – dla fali płaskiej w pustej przestrzeni energia od wektora falowego wyraża się wzorem:

$$E(n=1, \vec{k}) = \frac{\hbar^2 k^2}{2m} = E(\vec{k} + \vec{G}) = \frac{\hbar^2 (\vec{k} + \vec{G})^2}{2m}$$

Podstawy modelu jednoelektronowego

Twierdzenie Blocha

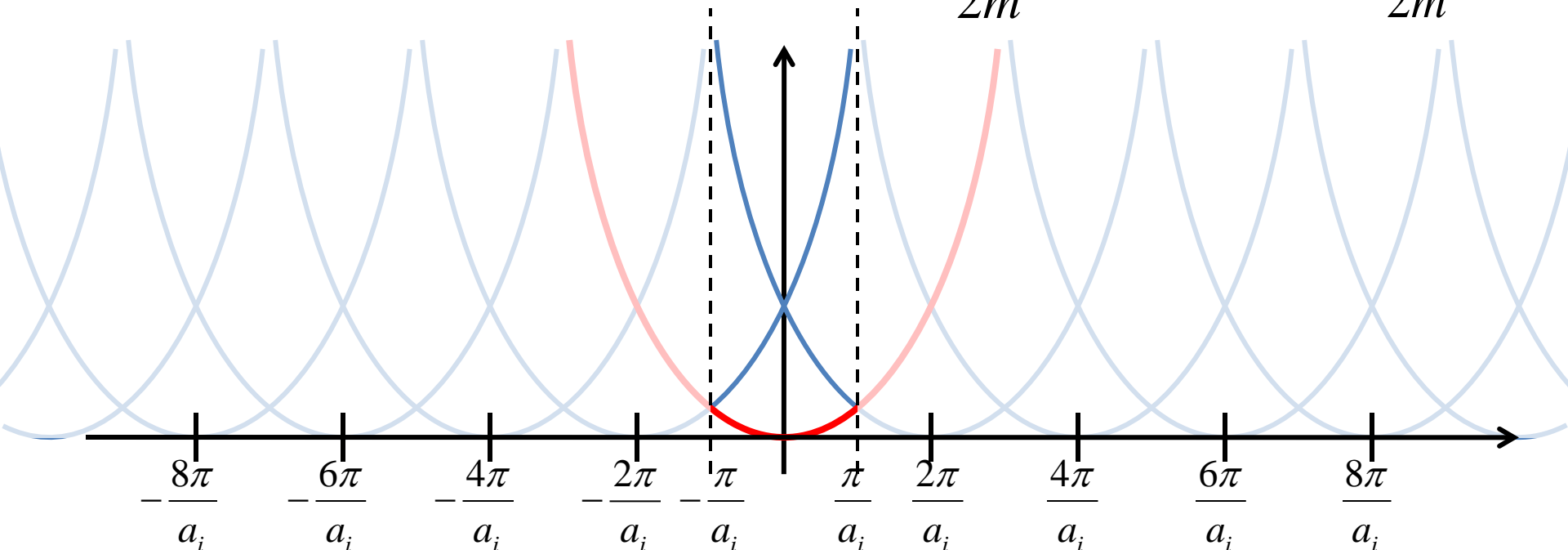
Wartości własne energii są periodyczną funkcją liczby kwantowej k . $\vec{G} = h\vec{g}_1 + k\vec{g}_2 + l\vec{g}_3$

$$E(n, \vec{k}) = E(n, \vec{k} + \vec{G})$$

$$g_i = \frac{2\pi}{a_i}$$

Model prawie swobodnych elektronów – dla fali płaskiej w pustej przestrzeni energia od wektora falowego wyraża się wzorem:

$$E(n=1, \vec{k}) = \frac{\hbar^2 k^2}{2m} = E(\vec{k} + \vec{G}) = \frac{\hbar^2 (\vec{k} + \vec{G})^2}{2m}$$

Podstawy modelu jednoelektronowego

Twierdzenie Blocha

Wartości własne energii są periodyczną funkcją liczby kwantowej k . $\vec{G} = h\vec{g}_1 + k\vec{g}_2 + l\vec{g}_3$

$$E(n, \vec{k}) = E(n, \vec{k} + \vec{G})$$

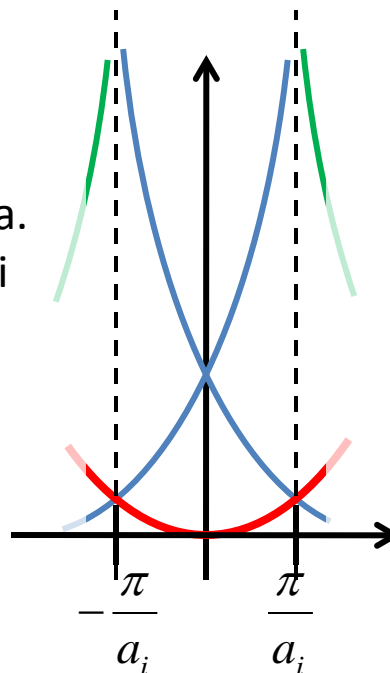
$$g_i = \frac{2\pi}{a_i}$$

Model prawie swobodnych elektronów – dla fali płaskiej w pustej przestrzeni energia od wektora falowego wyraża się wzorem:

$$E(n=1, \vec{k}) = \frac{\hbar^2 k^2}{2m} = E(\vec{k} + \vec{G}) = \frac{\hbar^2 (\vec{k} + \vec{G})^2}{2m}$$

Jest tzw. zredukowana strefa Brillouina.
Na granicy strefy $\pm \frac{G}{2} = \pm \frac{\pi}{a}$ wartości energii są zdegenerowane.

W pustej przestrzeni?

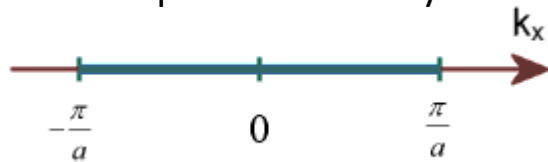
Podstawy modelu jednoelektronowego

Strefa Brillouina

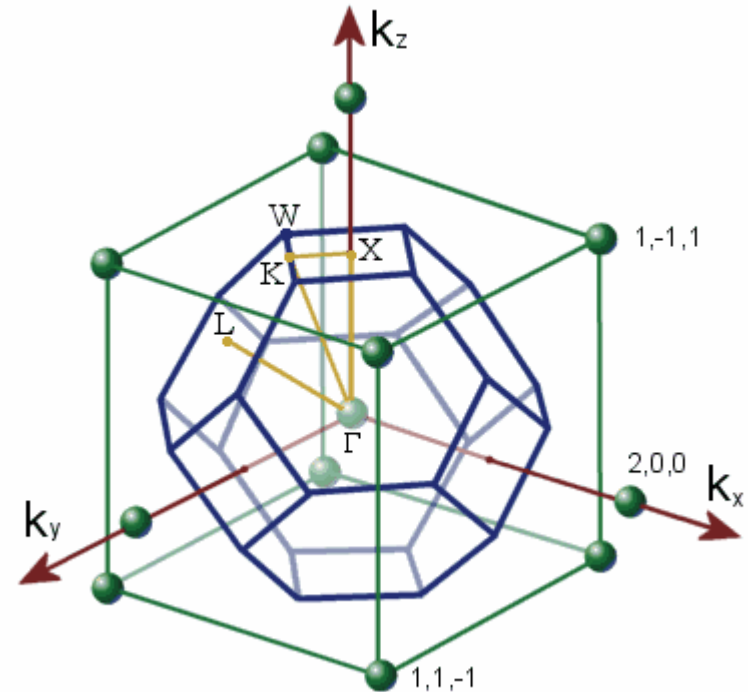
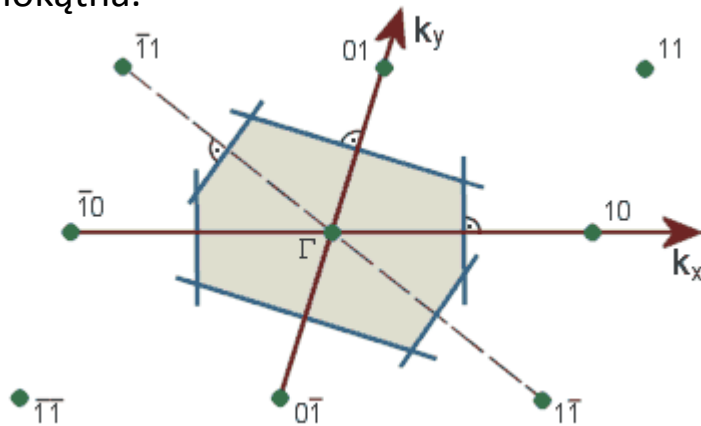
Wartości własne energii są periodyczną funkcją liczby kwantowej k . $\vec{G} = h\vec{g}_1 + k\vec{g}_2 + l\vec{g}_3$

$$E(n, \vec{k}) = E(n, \vec{k} + \vec{G})$$

Strefa Brillouina w przestrzeni 1-wymiarowej

Strefa Brillouina w przestrzeni 2-wymiarowej, sieć ukośnokątna.

Strefa Brillouina dla sieci kubicznej powierzchniowo centrowanej (fcc). Ograniczające strefę ściany kwadratowe i sześciokątne pochodzą, odpowiednio, od punktów sieci odwrotnej typu $(2,0,0)$ i $(1,1,1)$.

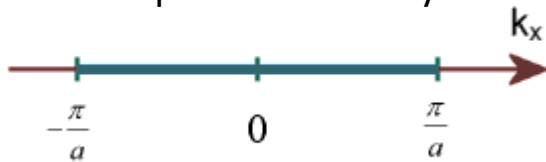
Podstawy modelu jednoelektronowego

Strefa Brillouina

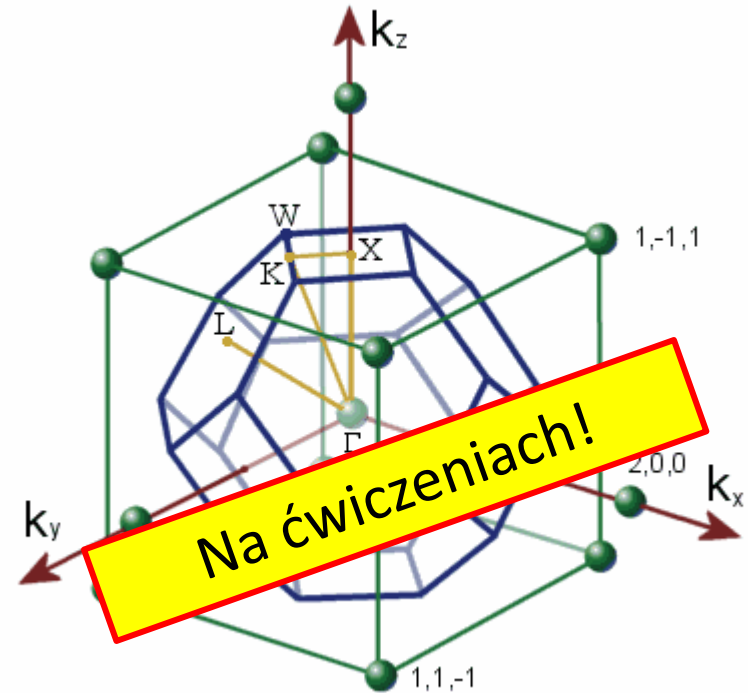
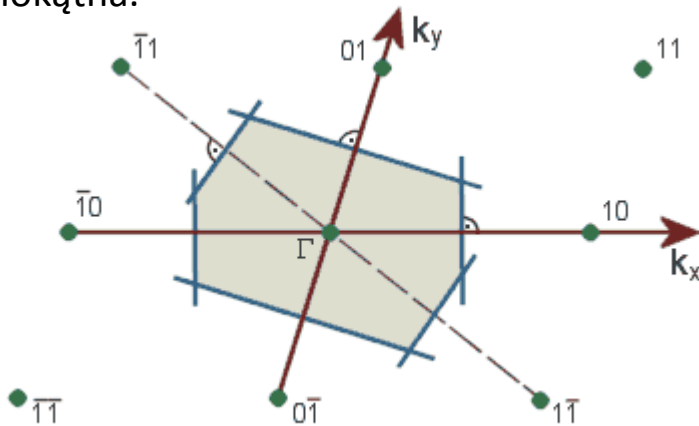
Wartości własne energii są periodyczną funkcją liczby kwantowej k . $\vec{G} = h\vec{g}_1 + k\vec{g}_2 + l\vec{g}_3$

$$E(n, \vec{k}) = E(n, \vec{k} + \vec{G})$$

Strefa Brillouina w przestrzeni 1-wymiarowej

Strefa Brillouina w przestrzeni 2-wymiarowej, sieć ukośnokątna.

Strefa Brillouina dla sieci kubicznej powierzchniowo centrowanej (fcc). Ograniczające strefę ściany kwadratowe i sześciokątne pochodzą, odpowiednio, od punktów sieci odwrotnej typu $(2,0,0)$ i $(1,1,1)$.

Podstawy modelu jednoelektronowego

Twierdzenie Blocha

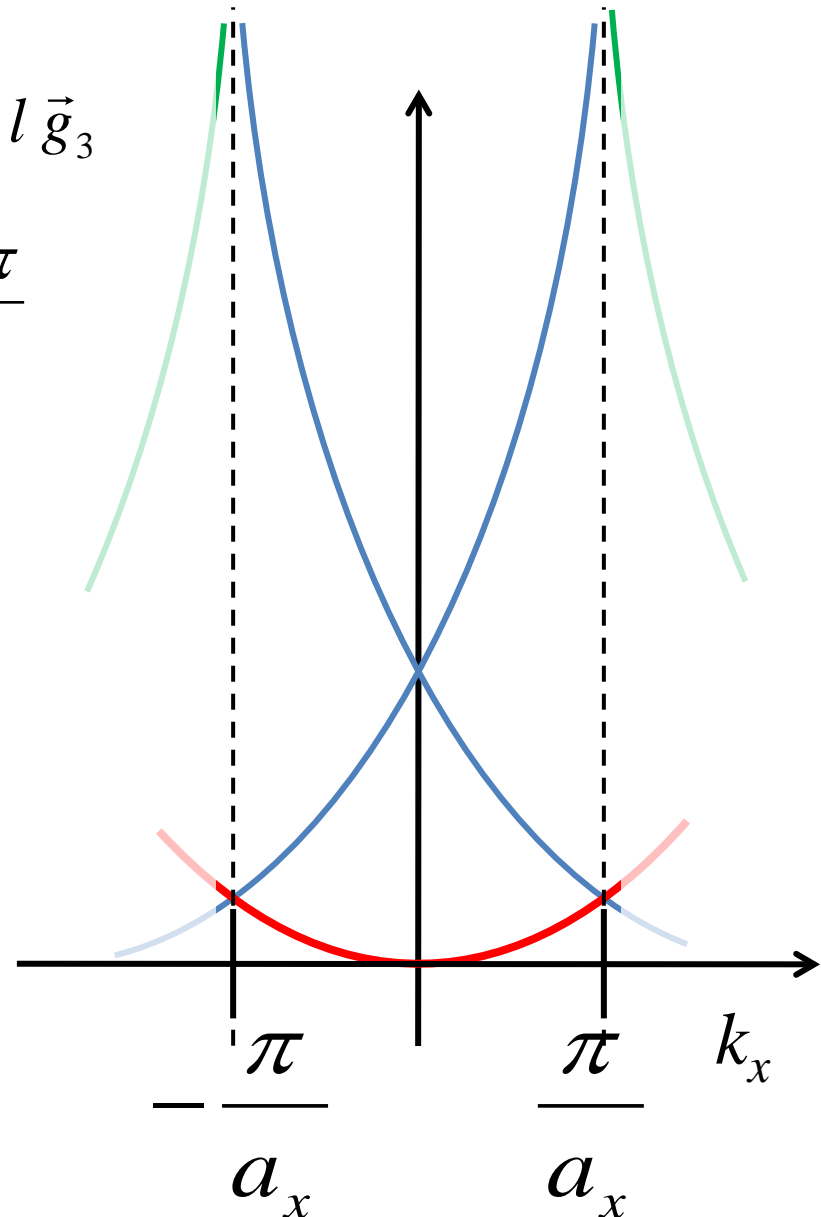
$$E(n, \vec{k}) = E(n, \vec{k} + \vec{G}) \quad \vec{G} = h\vec{g}_1 + k\vec{g}_2 + l\vec{g}_3$$

$$E(n=1, \vec{k}) = \frac{\hbar^2 k^2}{2m} = E(\vec{k} + \vec{G}) = \frac{\hbar^2 (\vec{k} + \vec{G})^2}{2m}$$

$$g_i = \frac{2\pi}{a_i}$$

Struktura pasmowa dla gazu elektronów swobodnych w sieci regularnej prostej (stała sieci a), wierzchołki parabol mają wskaźniki $[hkl]=$

$$000, 100, \bar{1}00, 200, \bar{2}00,$$

Podstawy modelu jednoelektronowego

Twierdzenie Blocha

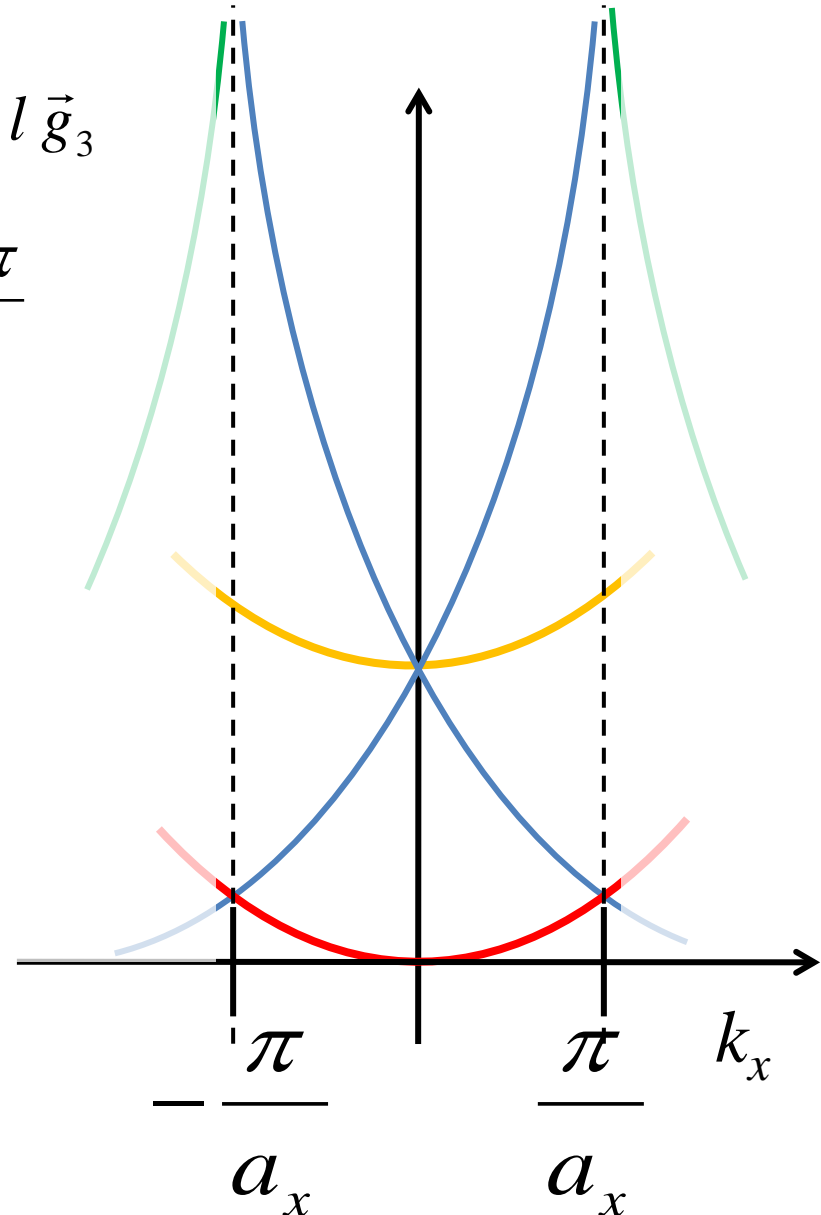
$$E(n, \vec{k}) = E(n, \vec{k} + \vec{G}) \quad \vec{G} = h\vec{g}_1 + k\vec{g}_2 + l\vec{g}_3$$

$$E(n=1, \vec{k}) = \frac{\hbar^2 k^2}{2m} = E(\vec{k} + \vec{G}) = \frac{\hbar^2 (\vec{k} + \vec{G})^2}{2m}$$

$$g_i = \frac{2\pi}{a_i}$$

Struktura pasmowa dla gazów elektronów swobodnych w sieci regularnej prostej (stała sieci a), wierzchołki parabol mają wskaźniki $[hkl]=$

$$\begin{aligned} &000, \\ &100, \bar{1}00, 200, \bar{2}00, \\ &010, 0\bar{1}0, 001, 00\bar{1}, \end{aligned}$$

Podstawy modelu jednoelektronowego

Twierdzenie Blocha

$$E(n, \vec{k}) = E(n, \vec{k} + \vec{G}) \quad \vec{G} = h\vec{g}_1 + k\vec{g}_2 + l\vec{g}_3$$

$$E(n=1, \vec{k}) = \frac{\hbar^2 k^2}{2m} = E(\vec{k} + \vec{G}) = \frac{\hbar^2 (\vec{k} + \vec{G})^2}{2m}$$

$$g_i = \frac{2\pi}{a_i}$$

Struktura pasmowa dla gazu elektronów swobodnych w sieci regularnej prostej (stała sieci a), wierzchołki parabol mają wskaźniki $[hkl]=$

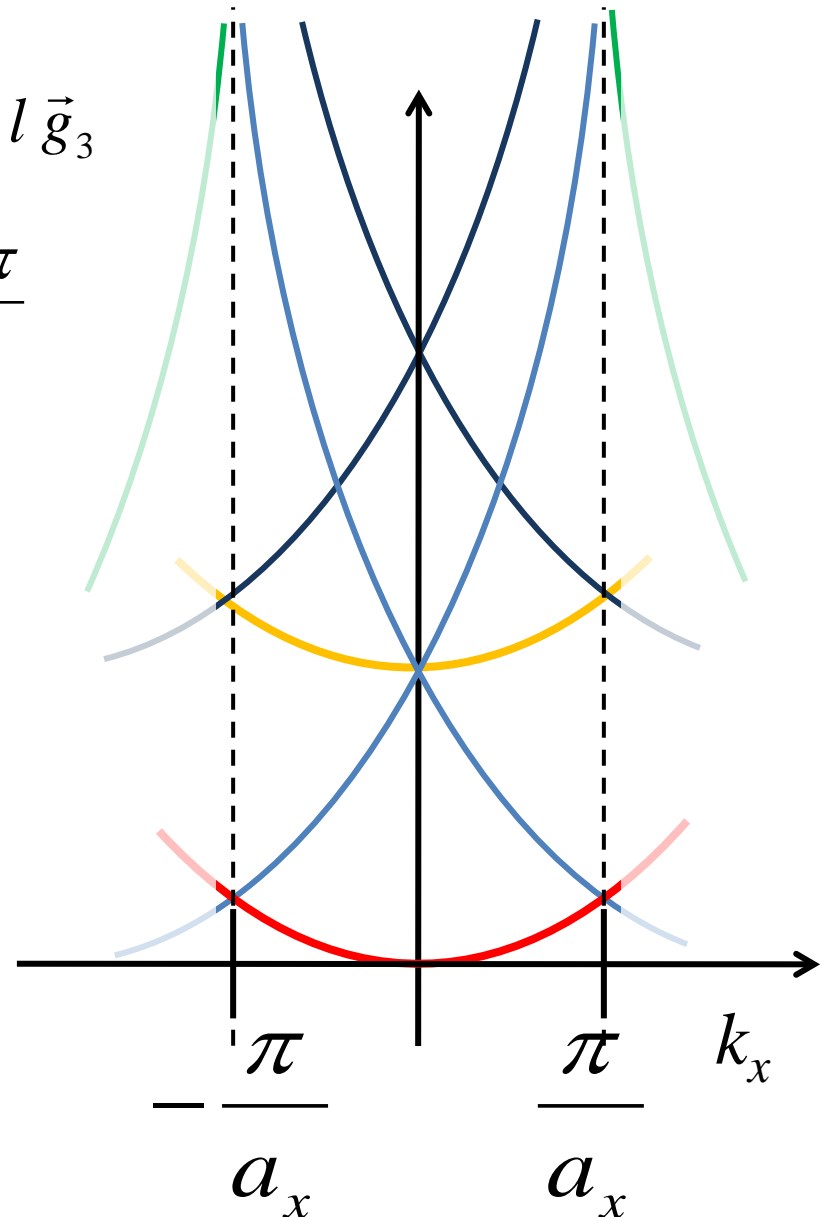
000,

100, $\bar{1}00$, 200, $\bar{2}00$,

010, $0\bar{1}0$, 001, $00\bar{1}$,

110, 101, $1\bar{1}0$, $10\bar{1}$, $\bar{1}01$, $\bar{1}\bar{1}0$, $\bar{1}0\bar{1}$, $\bar{1}\bar{1}0$

W pustej przestrzeni?

Podstawy modelu jednoelektronowego

Twierdzenie Blocha

Co z tą pustą przestrzenią?

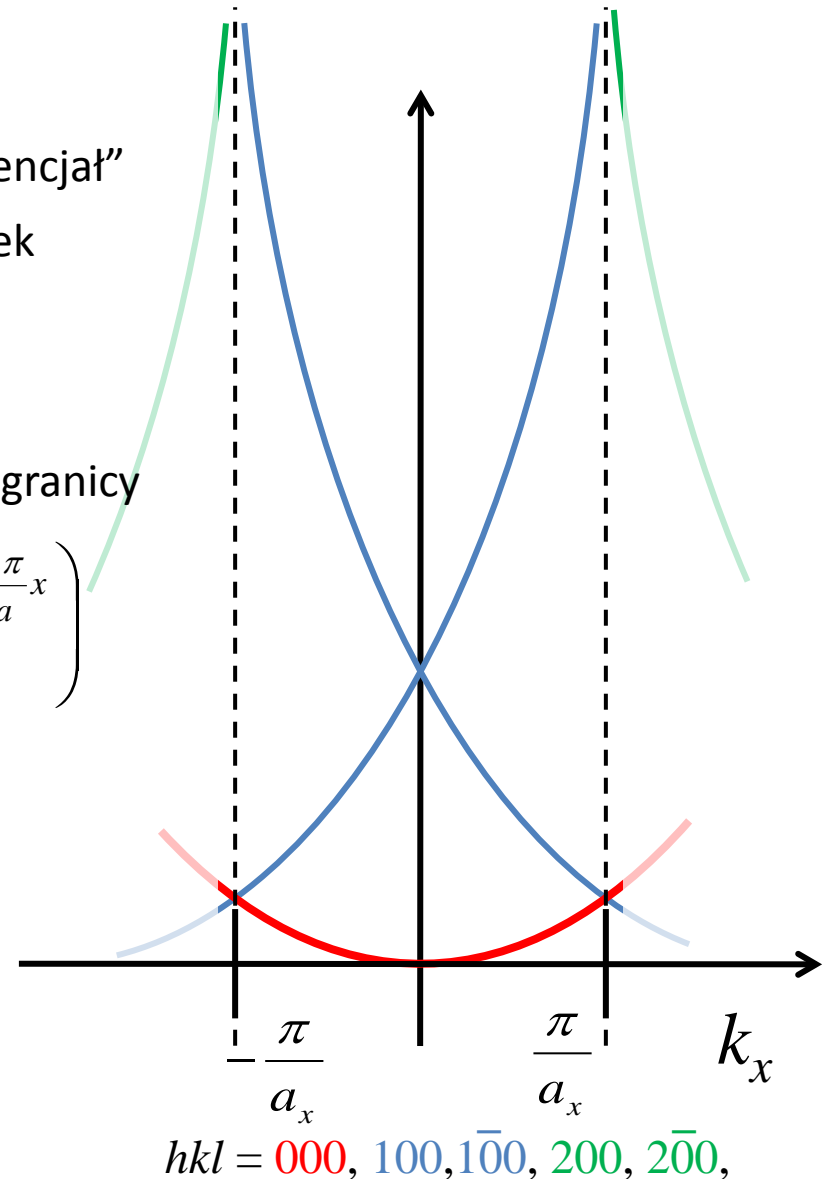
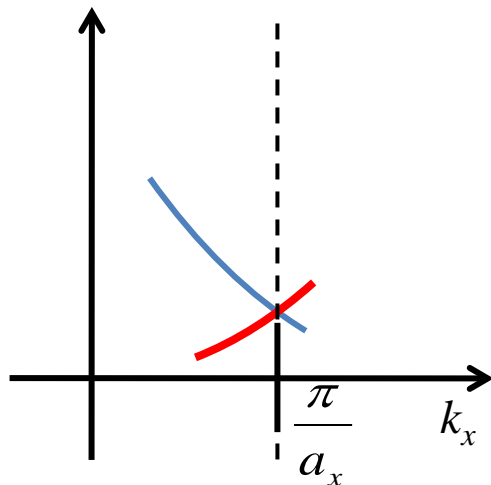
Przyjmijmy, że w węzłach sieci znajduje się „mały potencjał”

$$V(x) = V_0 \cos\left(\frac{2\pi}{a}x\right) \quad (\text{rozważymy przypadek jednowymiarowy})$$

„mały potencjał”

Jak wygląda wpływ słabego potencjału na energie na granicy strefy Brillouina?

$$V(\vec{r}) = V(\vec{r} + \vec{R}) = \sum_{\vec{G}} V_{\vec{G}} e^{i\vec{G}\vec{r}} = \frac{V_0}{2} \left(e^{i\frac{2\pi}{a}x} + e^{-i\frac{2\pi}{a}x} \right)$$

Podstawy modelu jednoelektronowego

Twierdzenie Blocha

Opis stanów elektronowych na granicy strefy Brillouina wymaga superpozycji co najmniej dwóch fal płaskich. Dla znikającego (ale niezerowego) potencjału falami tymi są:

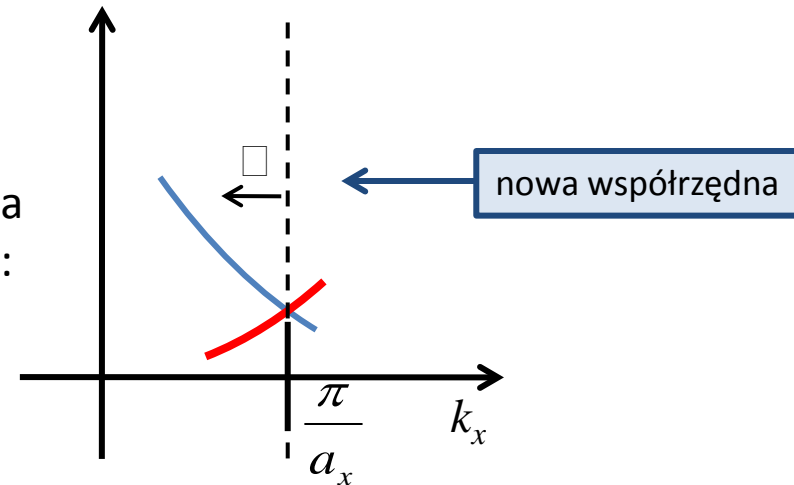
$$\psi_{1,\bar{k}}(x) \sim e^{i\frac{G}{2}x} \quad \psi_{2,\bar{k}}(x) \sim e^{i\left(\frac{G}{2}-G\right)x} = e^{-i\frac{G}{2}x}$$

$$\psi_+ \sim \left(e^{-i\frac{G}{2}x} + e^{-i\frac{G}{2}x} \right) \sim \cos \frac{\pi}{a} x$$

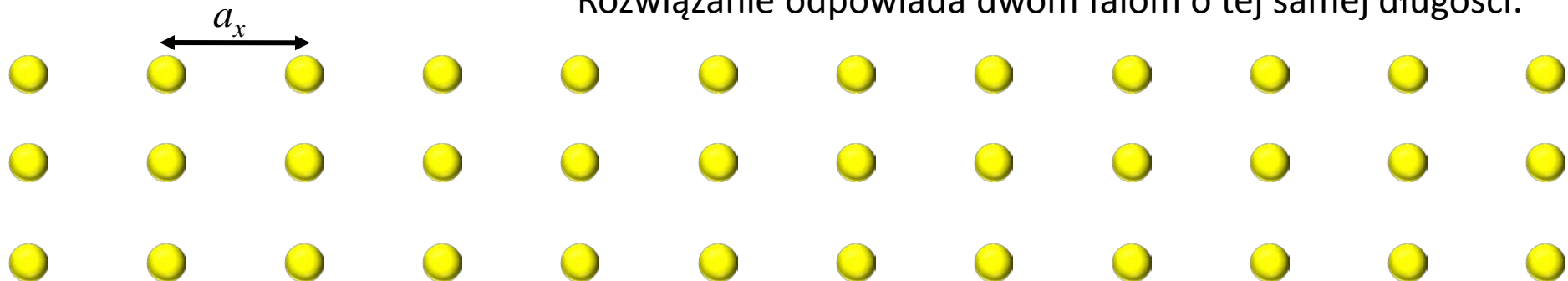
gęstość prawdopodobieństwa $\rho_+ = \psi_+^* \psi_+ = \cos^2 \frac{\pi}{a} x$

$$\psi_- \sim \left(e^{-i\frac{G}{2}x} - e^{-i\frac{G}{2}x} \right) \sim \sin \frac{\pi}{a} x$$

gęstość prawdopodobieństwa $\rho_- = \psi_-^* \psi_- = \sin^2 \frac{\pi}{a} x$

Rozwiązanie odpowiada dwóm falom o tej samej długości:

Podstawy modelu jednoelektronowego

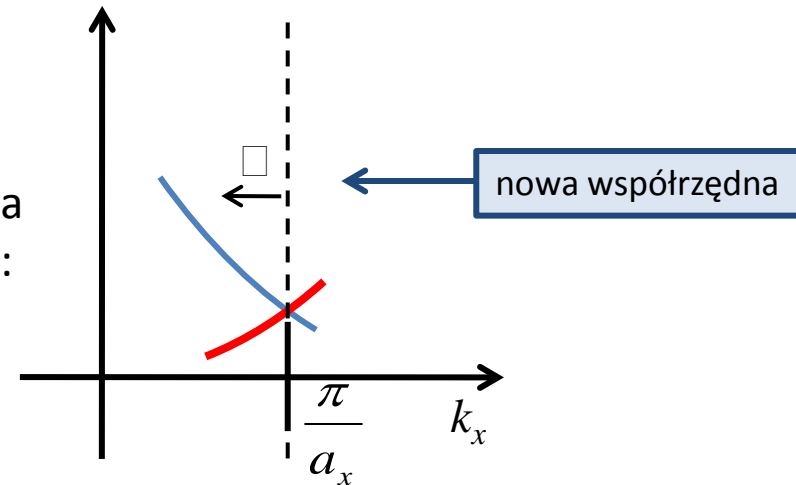
Twierdzenie Blocha

Opis stanów elektronowych na granicy strefy Brillouina wymaga superpozycji co najmniej dwóch fal płaskich. Dla znikającego (ale niezerowego) potencjału falami tymi są:

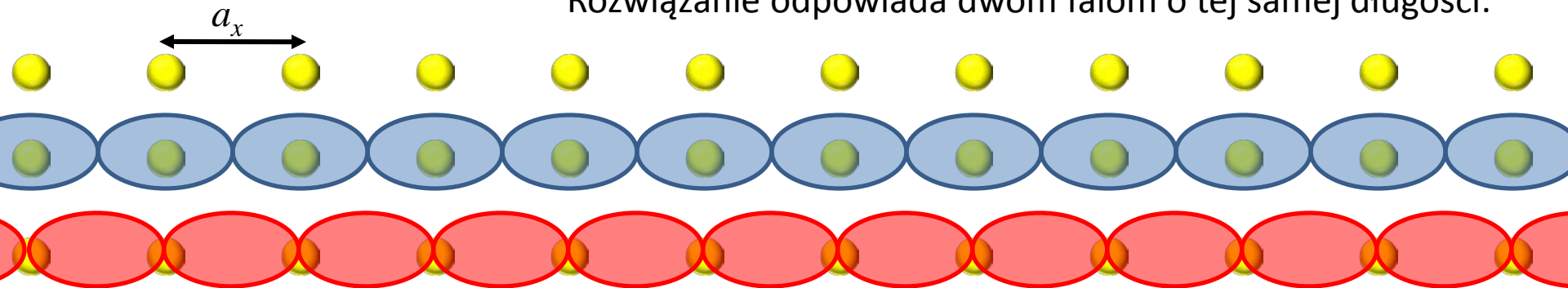
$$\psi_{1,\bar{k}}(x) \sim e^{i\frac{G}{2}x} \quad \psi_{2,\bar{k}}(x) \sim e^{i\left(\frac{G}{2}-G\right)x} = e^{-i\frac{G}{2}x}$$

$$\psi_+ \sim \left(e^{-i\frac{G}{2}x} + e^{-i\frac{G}{2}x} \right) \sim \cos \frac{\pi}{a} x \quad \text{gęstość prawdopodobieństwa } \rho_+ = \psi_+^* \psi_+ = \cos^2 \frac{\pi}{a} x$$

$$\psi_- \sim \left(e^{-i\frac{G}{2}x} - e^{-i\frac{G}{2}x} \right) \sim \sin \frac{\pi}{a} x \quad \text{gęstość prawdopodobieństwa } \rho_- = \psi_-^* \psi_- = \sin^2 \frac{\pi}{a} x$$

Rozwiązanie odpowiada dwóm falom o tej samej długości:

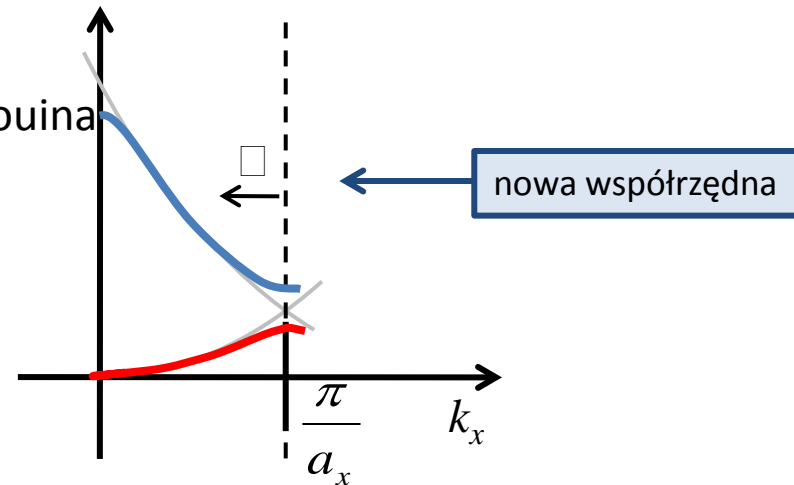

Podstawy modelu jednoelektronowego

Twierdzenie Blocha

Pojawia się przerwa energetyczna na granicy strefy Brillouina

Patrz H.Ibach, H. Luth *Fizyka Ciała Stałego*.

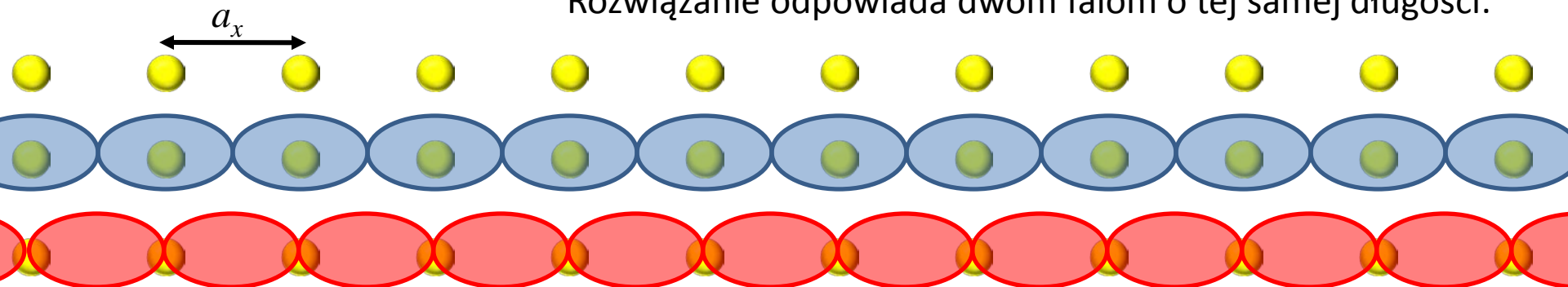
$$E_{\pm} = \frac{1}{2} \left[\frac{\hbar^2}{2m_0} \left(\frac{G}{2} - \kappa \right)^2 + \frac{\hbar^2}{2m_0} \left(\frac{G}{2} + \kappa \right)^2 \right] \pm$$

$$\sqrt{\left(\frac{\hbar^2}{2m_0} \left(\frac{G}{2} - \kappa \right)^2 + \frac{\hbar^2}{2m_0} \left(\frac{G}{2} + \kappa \right)^2 \right)^2 + 4V^2}$$

$$\rho_+ = \psi_+^* \psi_+ = \cos^2 \frac{\pi}{a} x$$

$$\rho_- = \psi_-^* \psi_- = \sin^2 \frac{\pi}{a} x$$

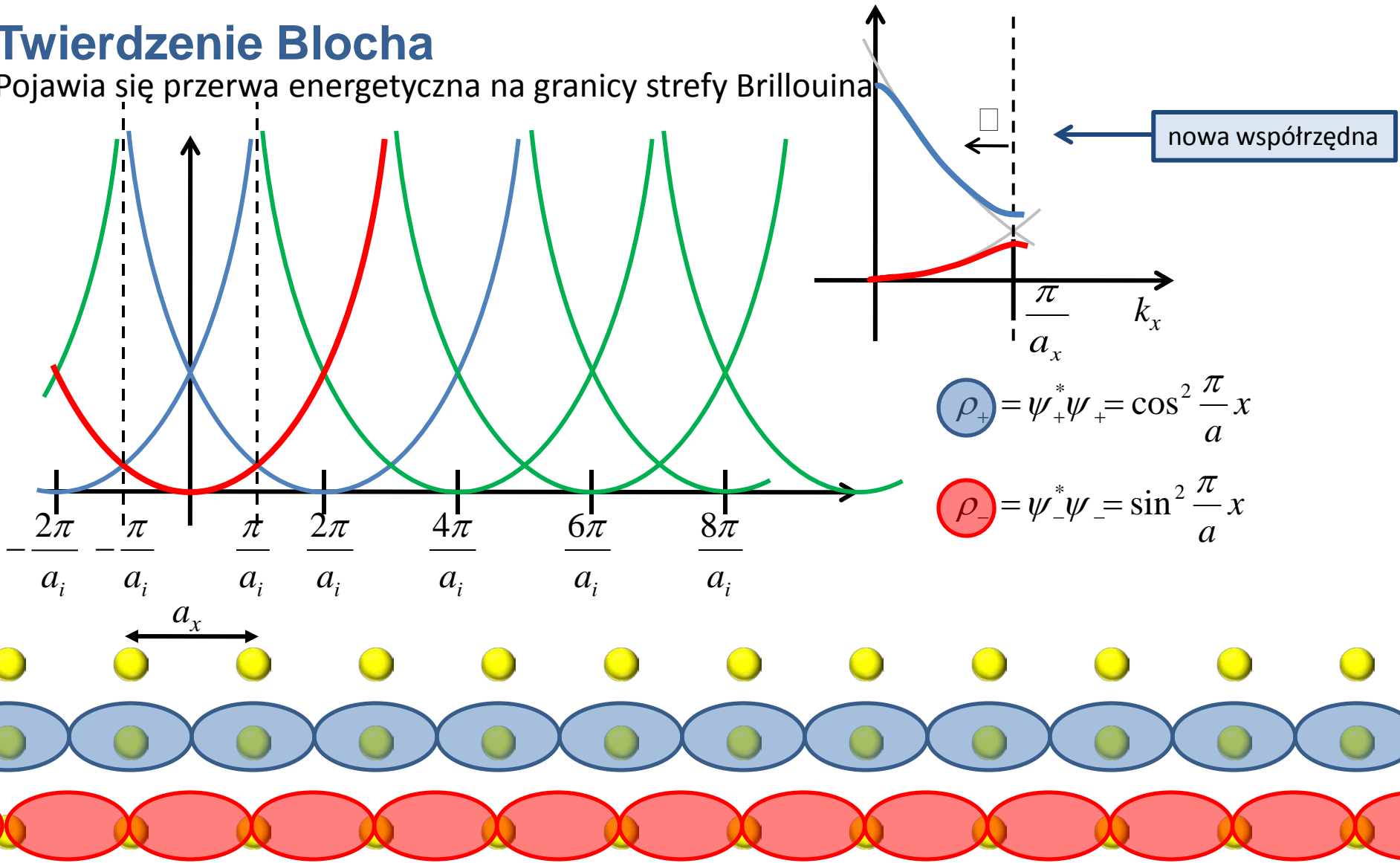
Rozwiązanie odpowiada dwóm falom o tej samej długości:

Podstawy modelu jednoelektronowego

Twierdzenie Blocha

Pojawia się przerwa energetyczna na granicy strefy Brillouina

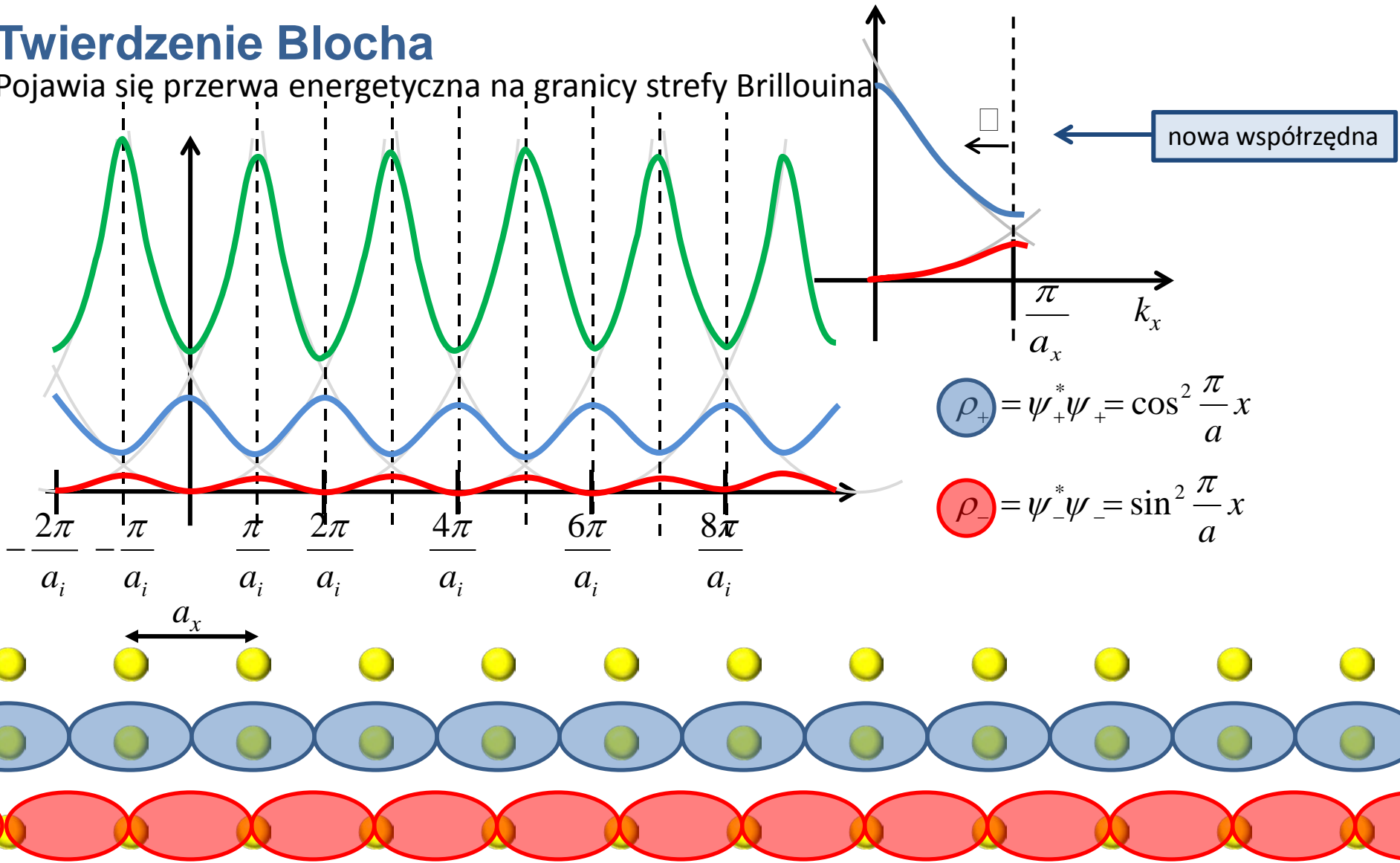
$$\rho_+ = \psi_+^* \psi_+ = \cos^2 \frac{\pi}{a} x$$

$$\rho_- = \psi_-^* \psi_- = \sin^2 \frac{\pi}{a} x$$

Podstawy modelu jednoelektronowego

Twierdzenie Blocha

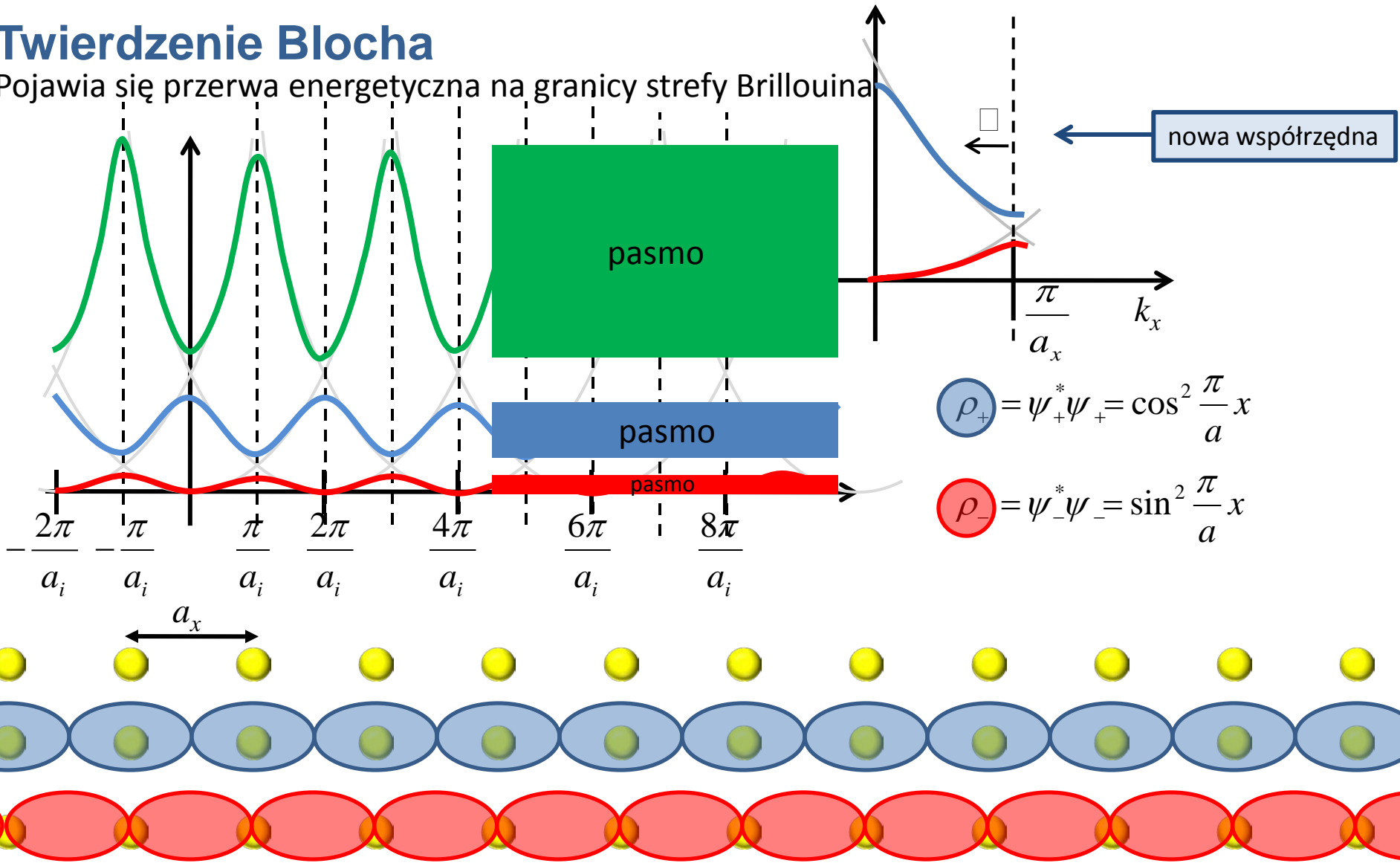
Pojawia się przerwa energetyczna na granicy strefy Brillouina

Podstawy modelu jednoelektronowego

Twierdzenie Blocha

Pojawia się przerwa energetyczna na granicy strefy Brillouina

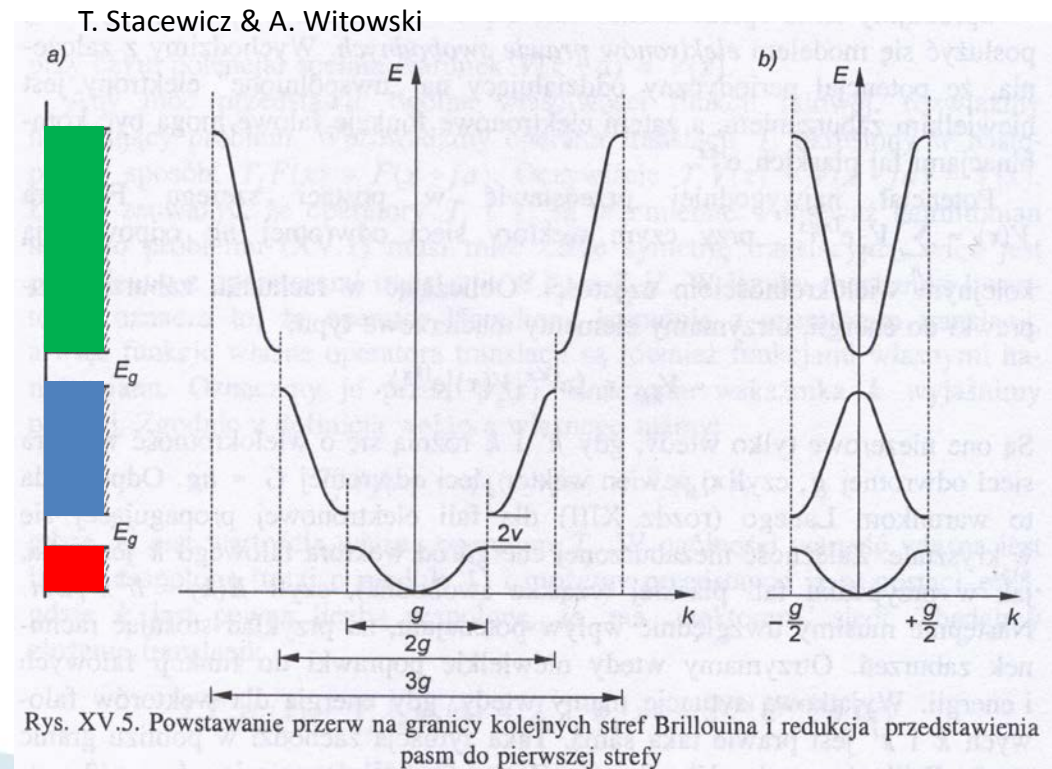

Podstawy modelu jednoelektronowego

Twierdzenie Blocha

- Ponieważ funkcja Blocha przesunięta o wektor sieci odwrotnej nie zmienia się to wygodnie jest przedstawiać wyniki tylko w I -szej strefie Brillouina. Trzeba wówczas numerować pasma energetyczne.
- Stan elektronu w ciele stałym zadany jest przez wektor falowy z I -szej strefy, numer pasma oraz rzut spinu.

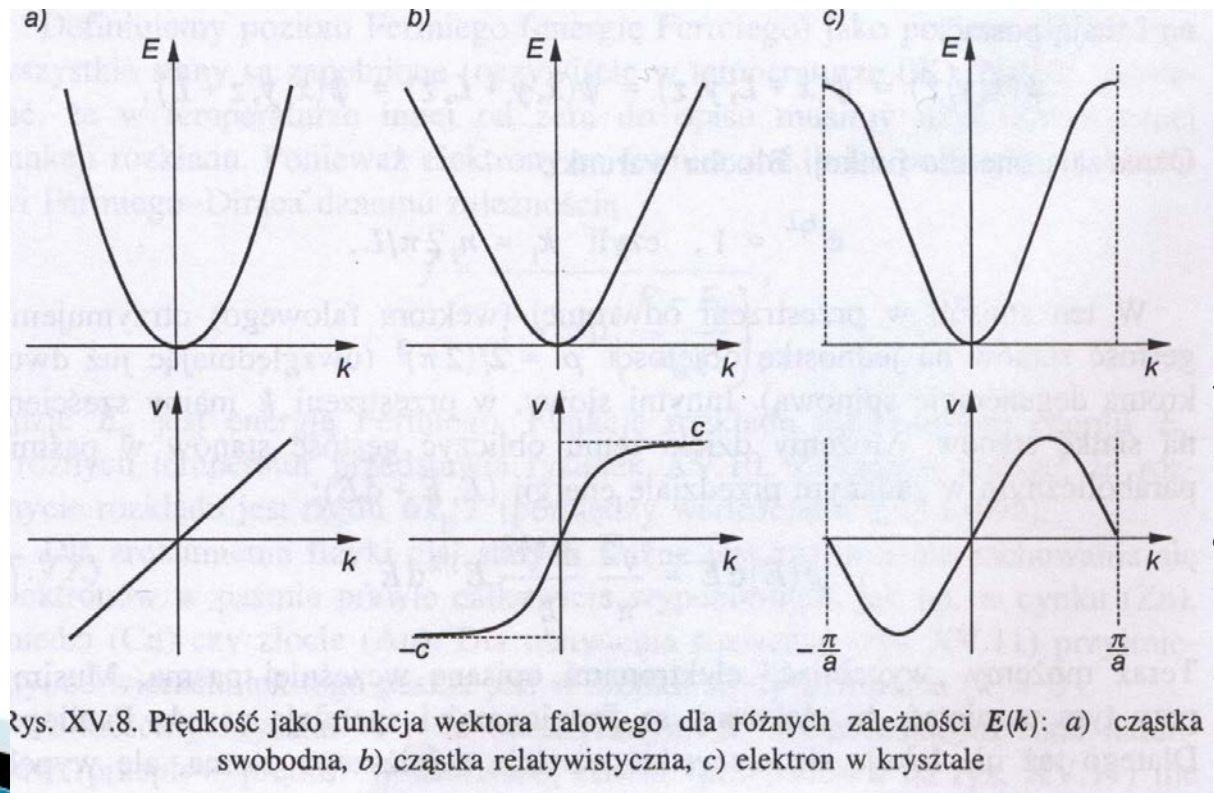
Podstawy modelu jednoelektronowego

Twierdzenie Blocha

Zależność $E(k)$ dla elektronu w ciele stałym różni się od zależności dla elektronu swobodnego (próżni), ponieważ elektron w kryształcie stale oddziałuje z pozostałymi cząstkami układu – elektronami i jądrami.

$$E(p) = \frac{mv^2}{2} = \frac{p^2}{2m} \quad E(p) = c\sqrt{m^2c^2 + p^2} \quad E(p)$$

Elektron w ciele stałym jest quasi-cząstką. **Dlaczego?**

rys. XV.8. Prędkość jako funkcja wektora falowego dla różnych zależności $E(k)$: a) cząstka swobodna, b) cząstka relatywistyczna, c) elektron w kryształcie

Podstawy modelu jednoelektronowego

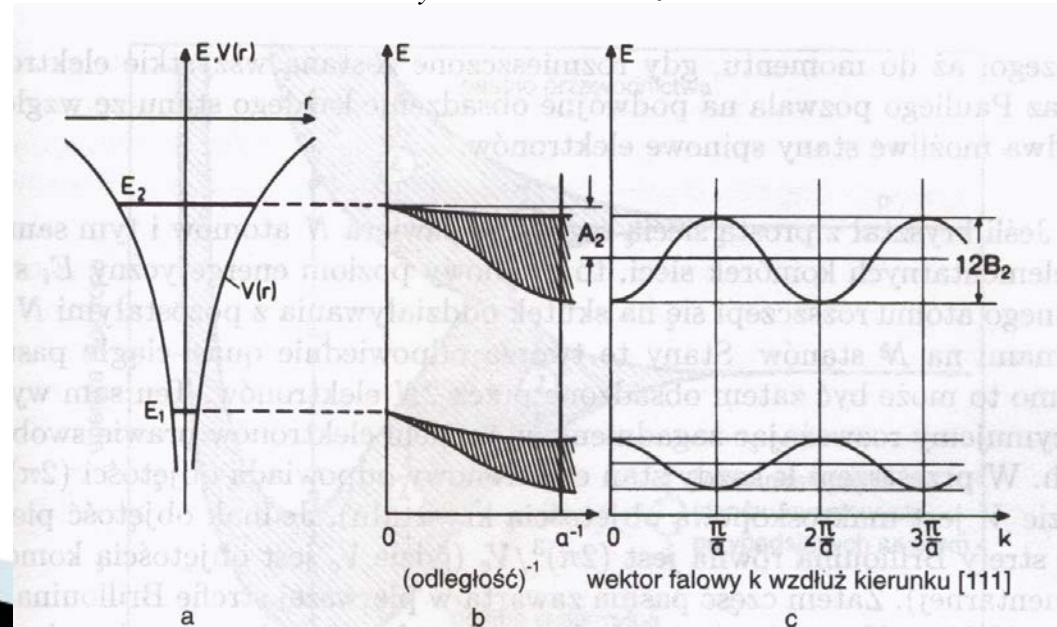
Dygresja – model ciasnego wiązania:

Pasma energetyczne dostaniemy niezależnie od tego, czy nasz potencjał jest słaby, czy silny. W modelu **ciasnego wiązania** (dla kryształów kowalencyjnych, dla których elektrony walencyjne są zlokalizowane możemy, zastosować zmodyfikowaną metodę orbitali molekularnych).

Stany energetyczne $E(k)$ elektronu w kryształ, wywodzące się z poziomu energetycznego E_i swobodnego atomu. Zakładamy, że funkcja falowa jest kombinacją liniową atomowych funkcji własnych

(Kittel, Ibach). $\vec{r}_n - \vec{r}_m = (\pm a, 0, 0); (0, \pm a, 0); (0, 0, \pm a)$

$$E(\vec{k}) \approx E_i - A_i - 2B_i(\cos(k_x a) + \cos(k_y a) + \cos(k_z a))$$

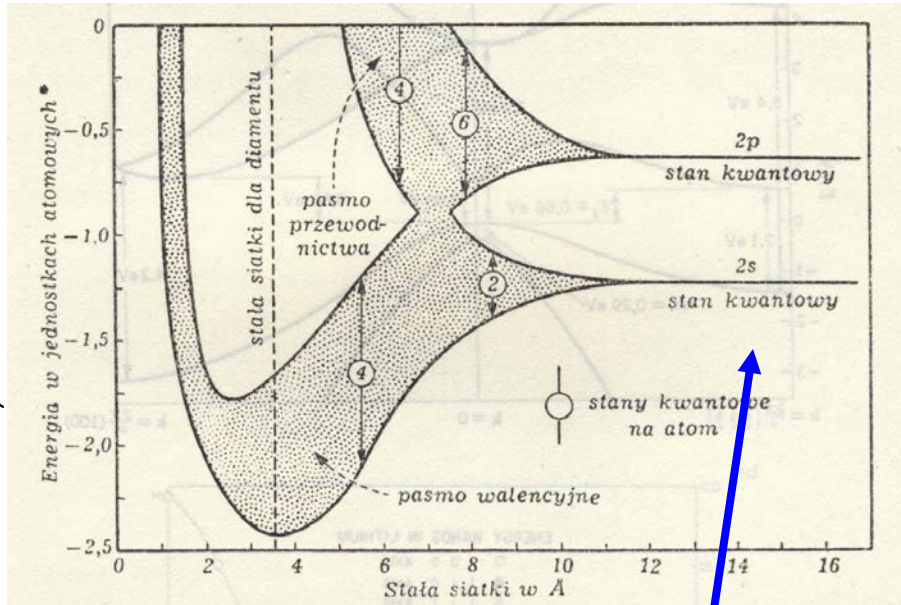

Podstawy modelu jednoelektronowego

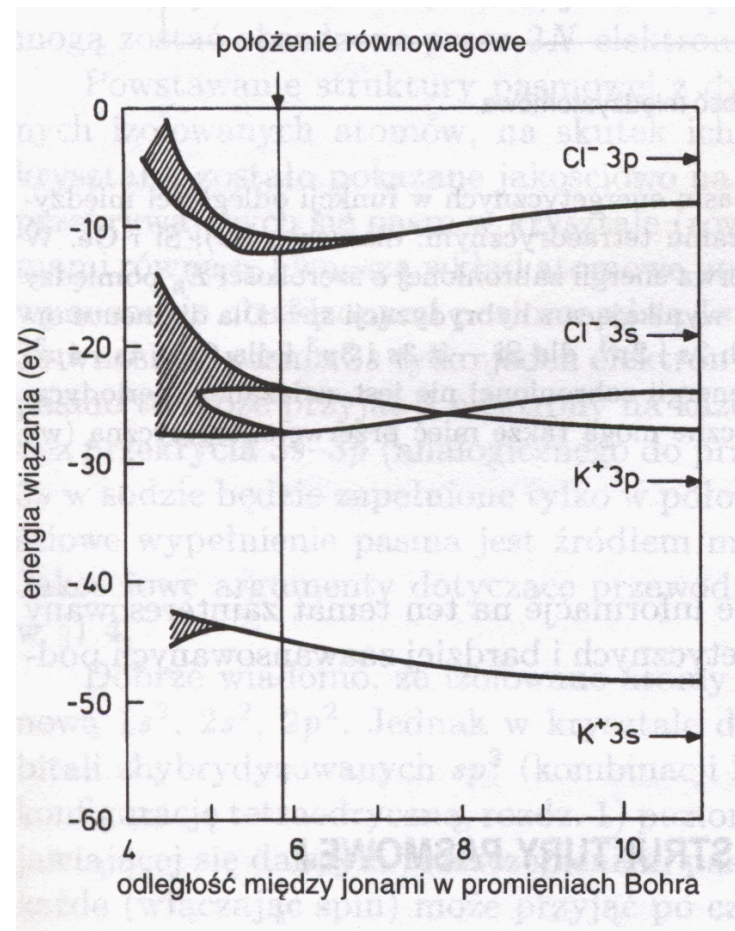
Dygresja – model ciasnego wiązania:

J. Ginter, H. Ibach

Mała odległość między atomami
pasma

Duża odległość między atomami
poziomy

H. Ibach

Podstawy modelu jednoelektronowego

Dygresja – inne modele:

Model Kroniga-Penney'a

<http://fermi.la.asu.edu/schmidt/applets/kp/plugkp.html>

(McKelvey s. 212, Kittel s. 202, Seeger s. 10).

